

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Arnošt Procházka – kritik a estetik

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: PhDr. Hana Bednaříková, Ph.D.

Olomouc 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem bakalářskou práci na téma „Arnošt Procházka – kritik a estetik“ vypracoval samostatně pouze s využitím pramenů a literatury v práci uvedených.

V Olomouci 10. 5. 2010

Děkuji PhDr. Haně Bednařikové, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	6
1 Dekadence v kontextu doby.....	7
1.1. Dekadence a moderna	7
2 Kritika a estetika.....	10
2.1. Kritika v Moderní revuei.....	10
2.1.1. Vznik Moderní revue	11
2.1.2. Ideový profil Moderní revue	12
2.1.3. Proměny během vydávání.....	14
2.1.4. Politické názory v Moderní revuei.....	15
2.1.5. Zánik Moderní revue	17
2.1.6. Pseudonymy, šifry a zkratky	18
2.2. Procházka estetikem	19
3 Procházková poezie.....	25
3.1. Prostibolo duše	25
3.2. Přijetí	26
3.3. Procházkovy odmlčení	29
4 Prozaické dílo Arnošta Procházky	31
5 Práce na edicích	33
5.1. Knihovna Moderní revue.....	33
5.2. Symposion	35
5.3. Knihy dobrých autorů.....	35
5.4. Moderní bibliotéka.....	37
5.5. Konec ediční činnosti.....	38
6 Procházková snaha o vzdor	39
Závěr	42
Anotace	43
Použité zdroje	44
Monografie	44

Noviny a časopisy.....	45
Přílohy	46
Seznam pseudonymů, zkratk a šifer	46
Pseudonymy.....	46
Zkratky a šifry.....	47

Úvod

Přelom devatenáctého a dvacátého století byla doba překotného poznávání, společenských a kulturních proměn. Z dnešního pohledu se tento historický pohyb může zdát příliš vzdálený a jen těžce představitelný. Více než sto let dělí současnost od doby, která sama sebe označovala pojmem moderní a která přinesla nevídaný rozmach v kulturní oblasti.

V těchto časech kvapného rozvoje a společenských změn působil Arnošt Procházka, kritik, estetik, autor poezie i prózy, neúnavný překladatel a nakladatel. Člověk promlouvající do české kultury a ovlivňující její směřování, představitel českého pojetí dekadence, jehož dílo je dnes neprávem opomíjeno.

Cílem bakalářské práce je proto připomenutí Procházkovy díla a zmapování jeho práce v *Moderní revui* s akcentem na tvorbu kritickou a estetickou. Pokusíme se nastínit vstup dekadence do českého prostředí a usouvztažíme ji se společenskými poměry, které panovaly na přelomu století.

Pozornost zaměříme taktéž na Procházkovu tvorbu prozaickou i básnickou jako na dokumenty estetického usilování autora a věnujeme jí samostatné kapitoly. Básnická a prozaická tvorba je přes svůj malý rozsah významným zdrojem informací k pochopení Procházkovy osobnosti, především jeho soukromého života. Dotkneme se též Procházkovy činnosti publikační. Pokusíme se zachytit jeho práci na edicích, vydávaných v rámci *Moderní revue* i mimo ni, a zkonkretizovat snahu o pozvednutí estetické úrovně českých knih.

Důraz bude kladen na Procházkovu činnost kritickou a estetickou. Zde bude reflektováno především jeho působení v *Moderní revui*. Pozornost se zaměří na zkonkretizování hlavních znaků Procházkovy kritické a estetické tvorby a také na jejich vývoj v souvislosti s názorovými proměnami autora.

Práce se pokusí přiblížit Procházkovu dílo z různých úhlů a tím vytvořit co nejvěrnější obraz jeho osobnosti.

1 Dekadence v kontextu doby

Přelom 19. a 20. století znamenal především přerod společnosti. Transformace kulturní, sociální i technické, dříve pozvolné a pomalé, nabraly velmi rychlé tempo. Změna se týkala hlavně přírodních věd. Nové objevy a vynálezy začaly zaplavovat svět, ovšem proměnu bylo možno zaznamenat prakticky v každé oblasti. Charakteristickým znakem období je rovněž populační exploze spojená se zlepšením zdravotnictví a životních podmínek obecně.¹

Synonymem nové doby se stalo slovo moderní, jež bylo hojně využíváno. Oblast osobních zkušeností člověka 19. století se značně rozšířila díky novému a dříve nepoznanému přívalu informací všeho druhu. Modernizace nebyla pouze otázkou technických a technologických procesů, ale znamenala také velký zápas politický a duchovní.²

1.1. Dekadence a moderna

Nastupující umělecká moderna si klade nové požadavky pro svoji práci. Odmítá zásahy do svého tvůrčího procesu, nehodlá se podříditi konvenci a svými díly naplňovat estetické očekávání doby. Umění je zde především pro umění a má vlastní vypovídací hodnotu.

Dekadence je často uváděna do souvislosti se symbolismem. Zároveň mnoho pozdějších symbolistů v literatuře i výtvarném umění vycházelo z naturalismu. Pro vymezení pojmu dekadence je důležité formulovat právě její vztah k symbolismu a naturalismu. Symbolismus lze charakterizovat jako imaginativní únik z šedé reality do snu a podvědomí. Vychází z kontrastu mezi vybájeným světem a přízemní skutečností. Symbolismus tíhnul k syntéze těchto dvou světů a snažil se najít řád v chaosu moderní doby.³

Naturalismus naopak zmíněný chaos pečlivě studoval. Jeho myšlenkový základ spočíval v teorii determinismu a evolucionismu. Nechával se též ovlivňovat novými objevy v přírodních vědách. V pojetí naturalismu byl umělec pouze vnějším elementem pečlivě

---

¹ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 29.

² URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 31.

³ URBAN, O. M. *V barvách chorobných*. 1. vydání. Praha : Arbor Vitae, 2006, s. 12.

pozorujícím předkládaný obraz, na který pohlíží téměř vědecky (naturalistickou literaturu ovlivnila zvláště lékařská věda). Přesný popis stavu společnosti byl ovšem bez jakéhokoliv náznaku řešení problémů. Netečnost naturalismu postupně přestávala jednotlivým umělcům stačit. Pro mnoho umělců byl směr pouze dočasný. Část spisovatelů cítila potřebu kriticky se vůči naturalismu vymezit a oddělit tuto životní etapu od dalších (např. J.-K. Huysmans, Emile Verhaeren aj.).

Prostor dekadence vzniká částečným průnikem symbolismu a naturalismu. Sloučením analytického pohledu naturalismu a syntézy symbolismu se vytváří pro dekadenci typické spojení zdánlivých protikladů. Dekadence je tedy přímo závislá na obou směrech.

Přestože prvky dekadence můžeme nalézt i ve starších dílech, teprve v osmdesátých letech 19. století se stává svébytným směrem. V době prohlubující se sociální krize se profiluje jako krajní pól moderny. Radikalita, subjektivnost a individualismus odkazují k temné a odvrácené straně lidské mysli. V časech optimistického vzhlížení k budoucnu, podporovaného vědním i sociálním rozvojem, nesdílí všeobecné nadšení. Svým postojem se stala neoddělitelnou součástí období *fin de siècle* a projevila se hlavně v Anglii, Itálii, Německu, Rakousku, Polsku, Rusku a Skandinávii. Nešlo ale o jednoduché přejímání cizích vzorů, nýbrž o osobité zpracování a individuální pohled na tuto problematiku. Národní kritika ovšem často hovořila pouze o nápodobě cizích vzorů a na dekadenci pohlížela zpravidla negativně.

Devadesátá léta znamenala pro českou dekadenci dobu nezávislého umění a pozvednutí kulturní úrovně. Bouřlivá činnost let osmdesátých se trochu zmírnila. Otevírání šokujících témat už nevyvolávalo tak vzrušené reakce. Výměna názorů probíhala především v polemikách, které se v devadesátých letech převratně rozvinuly. Častým tématem byl střet mezi starým a novým. Zároveň šlo o konfrontaci uměleckých postojů. Mladá kritická generace viděla svou dobu jen jako dočasné období. Pocity skepse, pesimismu a zmaru tak byly nutným osobním vyrovnáním se s novou dobou. Vysněný, avšak těžce dosažitelný duchovní ideál byl útočištěm lidí moderní doby, utíkajících před materialismem a vzestupem přírodních věd. Na to zareagoval i T. G. Masaryk v sérii statí *Naší době* v letech 1896–1898. Dobu devatenáctého století označuje za čas „přechodní“ a za století „zoufajícího titána“. Dekadenci pak vidí jako příznačnou „pseudonáboženskou odpověď“ na zmíněnou krizi.⁴

---

⁴ URBAN, O. M. *V barvách chorobných*. 1. vydání. Praha : Arbor Vitae, 2006, s. 35.

Znaky modernismu (estetický idealismus, svébytnost umění, důraz na vnitřní svět jedince, polemické kritické myšlení aj.) do značné míry odpovídaly zásadám dekadence, která se zpočátku projevovala jen jako rys modernismu. V devadesátých letech nalezneme celou řadu beletristických prací, které dokumentují dobové střídání a prolínání směrů se znaky dekadence. Příklad lze nalézt u J. K. Šlejhara, který ve svých prózách spojoval naturalistické i symbolistní postupy.

Zásadní změnou v polovině devadesátých let byl vznik *Moderní revue*. Procházka v článku *Glosa k dekadenci* určil zřetelnější hranice směru a zároveň naznačil jejich relativnost. Procházka tak odmítl dekadenci coby směr ovlivněný epochami, ideály či módou, nýbrž v ní spatřoval „*absolutní dekadenci končící sama v sobě*“. Vztah jedince a společnosti byl natolik polemicky zajímavý, že dal vzniknout několika článkům v *Rozhledech* (1894–1895), kde se k problému vyjádřili F. V. Krejčí, Jan Vorel a F. X. Šalda. Zvláště Šaldu je nutno zmínit, neboť v článku píše „*o dekadentním směru v české poezii jako věci hotové*“. Doslova napsal, že dekadence je „*světový názor kulturní a historický*“, který „*jest oprávněn jako každý jiný, poněvadž odpovídá jistým jevům a faktům života*“.⁵ Tím jednoznačně potvrdil zakotvenost dekadence v české kultuře a její nezpochybnitelné místo v uměleckém prostředí.

Pojetí dekadence se tak nacházelo mezi dvěma póly. Na jedné straně stála svébytná myšlenková, filozoficky založená koncepce a na straně druhé vyhraněná symbolistní poetika. Jejich syntéza je zpravidla obsažena ve vrcholných projevech dekadence. Jde zejména o práce Otokara Březiny, Karla Hlaváčka, Jiřího Karáska a S. K. Neumana z devadesátých let.

V prvním desetiletí 20. století se stále více dostávala ke slovu secese – syntetizující označení pro dobový kulturní a výtvarný sloh. Secese v době ustupujícího symbolismu nabývala vyhraněnějších rysů, navazovala na odpor vůči konvencím a oficiálnosti. Tímto zaměřením se přibližovala směrům počátku století a stala se pokračovatelkou původních myšlenek.

Dekadence v duchu vyhraněného individualismu nabízela vlastní uchopení skutečnosti. Výhodou byla celistvost směru, který mohl být aplikován v beletrii, esejistice i kritice. Zároveň se dekadence vyprofilovala v myšlenkový směr, usilující o univerzálnost. Vytvořila osobité pojetí čistého umění, které bylo žádané a nedosažitelné zároveň. Takové uchopení skutečnosti prosazoval především Arnošt Procházka.

---

⁵ šifra Š. Rozhledy sociální, politické a literární. *Literární listy*, 1893–1894, XV, s. 187–188.

2 Kritika a estetika

2.1. Kritika v Moderní revui

Literární a kritický časopis *Moderní revue* je zcela spjat s osobností Arnošta Procházky. Stál u zrodu časopisu a s jeho smrtí *Moderní revue* zaniká. Procházka si dal za cíl vytvořit moderní platformu pro dekadentně-symbolistní část umělecké generace. V *Moderní revui* byl vytvořen prostor pro nekonformní a individualistické umělce. Důraz byl kladen na kosmopolitnost tvorby. Skepticky byl odmítán pozitivismus i realismus.

Procházka přistupoval ke kritické činnosti s maximální možnou objektivitou. Při hodnocení děl byl nekompromisní, čímž mohl často zraňovat, ale jen díky tomu jsou jeho soudy platné i po mnoha letech. Příkladem může být kritika románu F. X. Svobody. „*Veršovaný román F. X. Svobody je nudná kniha. Oddechl jsem si upřímně a odlehčeně, když jsem dočetl poslední verš. A byl jsem rozmrzen na práci, na autora, a nejvíce sám na sebe: U d'asa! Což proto, že mám psáti o knize, jsem nucen vyčísti ji až dokonce? Je-li mi protivná, nechutná a fádni – nač se přetvařovati a přemáhati: lépe odhoditi ji hned.*“⁶ Přísnou kritiku neváhal obrátit ani sám proti sobě, což je jedním z důvodů jeho malého odkazu v oblasti poezie a prózy. Jeho specifický přístup ke kritice ale vyvolával časté polemické diskuze. Jako Procházkův hlavní protivník se profiloval F. X. Šalda. Procházková i Šaldova kritická práce snad v počátku vycházela ze stejného bodu, ale v pozdějších dobách se stále více oddalovala. „*Procházka se Šaldou se neměli od počátku rádi, byli bytostně rozdílní. Procházka byl šedivý poctivec, a Šalda skvělý poseur – Procházka měl hluboké vědomosti, a Šalda bez nich stylisticky jen oslňoval.*“⁷ Procházka pociťoval nutnost svobodného vyjádření se, kterou mu nemohl nabídnout žádný tehdejší časopis. Vytvoření *Moderní revue* tak bylo pro něj jediným logickým krokem.

---

⁶ PROCHÁZKA, A. – F. X. Svoboda. Noví vesničané. In PROCHÁZKA, A. *České kritiky*. 1. vydání. Praha : Moderní revue, 1912, s. 178.

⁷ KARÁSEK, J. Vzpomínky na počátek Moderní revue. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 16.

2.1.1. Vznik Moderní revue

Za vznikem *Moderní revue* stála potřeba svobodného vyjadřování. Procházka cítil, že je neustále svazován vydavateli časopisů, do kterých přispíval. Chtěl-li praktikovat takovou kritiku, jakou propagoval, totiž kritiku objektivní a nezatíženou politickými vlivy, neměl jinou možnost než pracovat samostatně.

Definitivní rozhodnutí o vytvoření nezávislého časopisu padlo v srpnu roku 1894. Tento okamžik zaznamenal Jiří Karásek v článku *Počátky moderní revue*. Karásek nezvyklou návštěvu Arnošta Procházky (naopak Karásek byl u Procházky téměř denním hostem) popisuje takto: Arnošt Procházka „... přišel znenadání záhy po obědě ... a značně rozčilen ukazoval mi dopis redaktora *Literárních listů* profesora Františka Dlouhého, v němž mu psal Dlouhý, že F. X. Šalda naléhá na něj, aby přestal tisknouti Procházkovy a mé články, jinak že Šalda sám mu přestane psáti. Dlouhý nám to loyálně oznamoval a prosil nás, abychom u *Literárních listů* dále setrvali, že je v tom případě ochoten vzdáti se i nejistého spolupracovníctví Šaldova.“⁸

Procházka ale v *Literárních listech* nezůstal. Jako individualita nesnesl pomyšlení, že jeho působení v časopisu je závislé na úvaze Františka Dlouhého, který jej nyní podporoval, ovšem za několik měsíců či let se mohla situace obrátit. Karásek přišel s návrhem, aby společně přispívali do *Nivy*, ale to Procházka odmítl. Tehdejší redaktor Roháček podle něj nenechával referentům dostatek volnosti, a nutil je dokonce ke škrtům a úpravám příspěvků, což Procházka odmítal akceptovat.

Myšlenka na založení časopisu přišla od Procházky náhle a nečekaně. Karásek se obával finanční stránky podniku, ale nechal se přesvědčit a vstoupil do vydavatelského družstva s příspěvkem dvaceti zlatých. Oba společníci se následně sešli 1. září 1894 na první redakční poradě a vytvořili plán *Moderní revue* uveřejněný v *Literárních listech* v rubrice *Zasláno* v září 1894. Redakční plán byl podepsán Procházkou i Karáskem, což později vedlo k domněnce, že na založení *Moderní revue* se oba spolupracovníci podíleli stejnou měrou. Karásek se ve vzpomínkách na vznik časopisu zřídka tohoto nezaslouženého vyznamenání a veškeré zásluhy přenechává Procházkově.

Název časopisu pochází rovněž od Procházky. Karáskův návrh *Thyrus* byl zamítnut. Jeho další návrh, *Nezávislá revue*, měl u Procházky pozitivnější přijetí. „*Pak mi připadlo na mysl: Nezávislá revue. To se Procházkově lépe líbilo, ale ne zcela. Náhle řekl: „Už to mám:*

---

⁸ KARÁSEK, J. Vzpomínky na počátek *Moderní revue*. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : *Moderní revue*, 1925, s. 16.

Moderní revue.“ Tak byl Procházka nejen zakladatelem nového časopisu, ale také sám si jej pokřtil.⁹

První číslo časopisu vychází 8. října 1894, následující čísla vždy 8. den v měsíci. Jiří Karásek zanedlouho rezignuje na post šéfredaktora listu. Po celou dobu existence ale zůstává hlavním autorem a spolupracovníkem.

Vznik *Moderní revue* tvoří důležitý mezník v dějinách české literatury, od něž se v české literatuře objevuje čerstvý vítr nového uměleckého směru.

2.1.2. Ideový profil *Moderní revue*

V devadesátých letech 19. století došlo k bilancování končícího století. Charakteristickým jevem této doby se stala zvýšená sebekritičnost, často ústící v odmítání všeho minulého. Touha po „novém začátku“ byla živena přetrvávajícími realisticko-naturalistickými postupy a parnasistní zdobností.

V atmosféře kritičnosti a vypjatého individualismu zákonitě docházelo ke střetu osobních postojů. F. X. Šalda byl v této době považován za nejvýraznější kritický talent mladé generace, zvláště po programové kritické stati *Syntetismus v novém umění* z roku 1892. Tímto počinem ovšem vzbudil negativní pozornost kritiků. Zákonitě vyvolal odmítavé reakce těch, pro které byl princip individualistické autonomie jedinou zárukou umělecko-kritické svébytnosti a originality. Zároveň byl Šaldovi vytýkán málo vědecký přístup ke kritice (zvláště A. Procházka). I tyto příčiny vedly Procházku k založení literárně-kritické *Moderní revue*.

V časopise byla upřednostňována především symbolistně-dekadentní literatura. Procházka čerpal inspiraci například z francouzského časopisu *Mercure de France*. Jeho snahou bylo vytvořit z *Moderní revue* centrum veškerých českých modernistických snah. Svědčí o tom paralelně vydávaná *Knihovna Moderní revue*, přednášková činnost či vznik *Intimního volného jeviště*.

V *Moderní revui* nebyl nikdy uveřejněn žádný program. Ve III. čísle druhého ročníku v článku *Glosa k České moderně* se Procházka negativně vyjadřuje ke všem manifestům obecně. Tvrdí, že nikdy nejsou zcela naplněny a musí být obecné, aby sdružily více autorů.¹⁰

---

⁹ KARÁSEK, J. Vzpomínky na počátek *Moderní revue*. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : *Moderní revue*, 1925, s. 18.

Přestože oficiální program neexistoval, můžeme nalézt společné prvky tvorby autorů z okruhu časopisu. Popularita byla vnímána jako rušivý element, který právě aristokratičnosti neprospívá. Literární průměr byl zcela odsouzen jako zbytečný a škodlivý. Pouze umění výsostnému, spirituálnímu a esoterickému byly přisuzovány oprávnění a smysl.¹¹

Procházka požadoval, aby otištěná díla byla zcela moderní a svrchovaně umělecká. V praxi to znamenalo příslušnost díla k symbolistně-dekadentním vzorům.

Moderní revue neustrnula na jediném místě. Hlásané hodnoty se postupně měnily. Můžeme to pozorovat na příklonu k tradicionalismu. Procházka požaduje „*individualismus na podkladě tradičním*“. Tento příklon se objevil i v redakční praxi. Dříve otevřený časopis se začal uzavírat experimentům. Explicitně to bylo vyjádřeno v úvodním slovu 19. svazku. Můžeme se dočíst, že v budoucnu se „*vyloučí všechny začátečnické tápavé prvotiny a budou se tisknout jenom práce vyzrálé a vyhraněné*“.¹²

Proměna společnosti v průběhu první světové války poznamenala i ideový základ časopisu. Pro předválečné umění v době bojů nebylo místo. Předválečnou estetiku nahradila exprese. Vyzdvihován byl obyčejný lidský život, kterým se poměřovalo umění. Nová doba žádala nový náhled. Ke slovu přišla sociální perspektiva i smyslová pragmatika.

Proměnu doby pochopil i Jiří Karásek. Model zachmuřeného básníka plného splínu se přežil. Karásek objevuje pro sebe inspiraci v katolicismu, které je pro něj nositelem estetických hodnot i názorových jistot. Zde zároveň čerpá náměty pro neoromanticky zaměřenou tvorbu, kterou ovlivňuje tvář časopisu.

Veškeré změny ovšem neotřásl původní myšlenkou lartpoullartismu, nadřazujícího umění nad život a bojujícího proti každodennosti. I když tuto myšlenku autoři postupně opouštěli, jediný Arnošt Procházka se jí tvrdošijně přidržoval a s ním méně významní kritici, jako byli J. Krecar, K. Fiala, Š. Jež a M. Klicman.¹³

Příchod nových avantgardních směrů Procházka nepřijímal právě s nadšením. Vystupoval velmi příkře proti poetismu, kubismu, futurismu i civilismu. Zájmy *Moderní revue* se začaly posouvat do společensko-politické oblasti. Procházka hledal záchytný bod

---

¹⁰ PROCHÁZKA, A. Glosa k České moderně. In *Moderní revue*. Praha : Moderní revue, 1894–1895, s. 25.

¹¹ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 44.

¹² PROCHÁZKA, A. Úvod. In *Moderní revue*. Praha : Moderní revue, 1906–1907, s. 4.

¹³ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 51.

v jistotách nacionálního a konzervativního tradicionalismu. Svůj časopis zamýšlel proměnit na ochránitele národních tradic a prověřených politických hnutí.

Procházka velmi ostře kritizoval nastupující levicově-socialistické myšlenky. Ze své nacionální pozice je odsuzoval jako „*německo-židovským duchem inspirovaný komplot proti zdravým silám českého národního ducha, zosobněným především československými legiemi a sokolstvem*“.¹⁴

Z *Moderní revue* se v posledních letech existence stalo místo budující kolem sebe vysoké zdi a nepřátelsky shlížející na nové kulturní tendence, i na nový systém parlamentní demokracie.

Ideový posun časopisu lze interpretovat jako pokus zachovat dobu devadesátých let devatenáctého století i nadále. Procházka v demokracii spatřoval konec individualismu. V jeho představách byla tato doba zánikem umění, jímž se osobnost vymaňovala ze zajetí mas. Počátkem dvacátého století se už ale umění nemuselo potýkat s konvencemi a tradicemi. Chtělo se začlenit do chaotického světa a pro tento trend se Procházkův přístup projevil jako přežitý a nefunkční.

2.1.3. Proměny během vydávání

Časopis měl od počátku vydávání vysokou úroveň a dokázal si ji podržet po dlouhou dobu. *Moderní revue* vytvořila novou platformu pro prezentaci dekadentního umění. Stala se nedostižným vzorem i ukázkou tvrdé a nekompromisní redaktorské práce.¹⁵ Procházka potlačil vlastní kritické ambice. Kritická rubrika měla podobu drobných glos. Soustředil se ale na vydávání textů jinde nepřijatelných, a to i přes neustálé cenzurní zásahy.

Původně byl časopis tištěn v tiskárně Leopolda Ballenbergra na Smíchově (první dvě čísla). Dojednávání tisku měl za úkol Jiří Karásek. Procházka s nadšením kvitoval příznivou cenu. Při prohlížení rozpočtu si ovšem všiml jména tiskaře a Karásek mu prozradil, že Ballenbergr je židovského původu. Procházkoví antisemitistické přesvědčení nedovolilo spolupracovat s Ballenbergrem a od třetího čísla tiskl *Moderní revui* u Emanuela Stivína v Jirchářích. Stivín byl tehdy začínajícím tiskařem a nebál se tiskařských experimentů, jež u Ballenbergra nebyly přijímány s nadšením. Procházka sám pohlížel na první dvě čísla až přehnaně kriticky,

¹⁴ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 51.

¹⁵ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 43.

což korespondovalo s jeho niterným perfekcionismem. Při vydávání časopisu hlásal zásadu absolutní pravdy – lidé mu mohli říci do očí vše, co si mysleli, a on tyto připomínky zapracovával do redakční práce. Třetí číslo svěřil Jiřímu Karáskovi, který díky své polemice *K naší literární revoluci* vzbudil nebývalý ohlas a dostal časopis mezi čtenáře. Celý náklad *Moderní revue* byl ve dvou dnech rozebrán. Po této vlně zájmu změnil Procházka pohled na časopis: „*Moderní revue byla dosud akademická, vidím, že musí být časová ... Nesmíme v Moderní revui tisknouti nic, co by otiskli také jinde, musíme být ne domácí, ale světoví ...*“¹⁶ Od tohoto okamžiku již Procházka redigoval časopis trvale a pouze v letních měsících, kdy odjížděl na letní byt, přenechával vedení Karáskovi.

Finanční stránka byla vždy problematická. Procházka odmítal upustit od vydávání i přes pravidelnou ztrátu periodika. Časopis pro něj nebyl výdělečným podnikem, ale zálibou a životním dílem zároveň. Bylo-li nejhůř, neváhal časopis financovat z vlastních příjmů. Po prvních pěti ročnících, které po hospodářské stránce skončily prodělkem, se nakladatelských povinností chopil Hugo Kosterka. 5. a 6. ročník vyšel pod jeho finančním dohledem, ale výsledek byl totožný jako v minulých letech. Starost o náklady se poté opět přenesla na Procházku.¹⁷

Nalézáme i graficko-typografické změny. Procházka se chtěl každým číslem více přiblížit své představě ideálu, kterou lze dnes jen s obtížemi definovat. Proměny časopisu v průběhu času ale mnohé napoví. Od IV. svazku se objevují reprodukce obrazů, později samostatné dřevorytecké a litografické přílohy. I obálka doznala mnoha změn, ovšem původní inspirace francouzskými literárními periodiky byla stále patrná. Procházka dokázal svým přísným vedením udržet výlučné postavení časopisu, který dodnes působí jako celistvý a vysoce esteticky hodnotný odkaz.

2.1.4. Politické názory v Moderní revui

Politické názory Arnošta Procházky byly stejně vyhraněné jako celá jeho osobnost. Po roce 1918 se zařadil ke křídlu krajního nacionalismu. Zcela odmítal socialismus a nastupující komunismus. Tímto počinem si samozřejmě znepřátelil prakticky celou levicově

---

¹⁶ KARÁSEK, J. Vzpomínky na počátek *Moderní revue*. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : *Moderní revue*, 1925, s. 21.

¹⁷ KOSTERKA, H. Za Arnoštem Procházkou. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : *Moderní revue*, 1925, s. 43.

smýšlející kulturní veřejnost a poštval proti své osobě tisk. Kvůli svým názorům byl označován za měšťáka a šovinistu. Zároveň se vzdaloval politice T. G. Masaryka.

Rekonstruovat Procházkovy názory je obtížné, neboť nebyl členem žádné politické strany, která by zachovala jeho duchovní odkaz. Jsme tak odkázáni pouze na vzpomínky přátel a články v *Moderní revui*. Většina přátel přijímala Procházkovy postoje s rozpaky. Více než názory jako takové byla přijímána vnitřní síla, opravdovost a přesvědčivost, s níž názory prezentoval. Jeho přívrženci více vyzdvihovali tvůrčí činnost v devadesátých letech, čímž zapříčinili rychlejší ústup Procházky coby politického komentátora současnosti.

V letech 1918–1924 se několikanásobně zvýšila produkce Procházkových politických statí. Zároveň to byla doba proměny jeho kulturních názorů. Dříve novým směrům přístupný a otevřený kritik začal odmítat nové proudy. Příklon k nacionalismu lze ovšem nalézt už před rokem 1914. Proto by nemělo být kladeno jednoduché rovnítko mezi názorové změny kulturní a politické.

Procházka si práci pro národ nepředstavoval jako práci v rámci politické strany, což by ostatně odporovalo jeho ideji individualismu. S nechtí odmítal stádnost politických stran, čímž se samozřejmě octl na okraji společenského dění.

Veškeré glosy a polemiky do roku 1914 v sobě stále nenesou onu razanci textů pozdějších. Zlomovým bodem byl zmiňovaný rok 1914, kdy začala první světová válka a tváří tvář hrozbám nejhrošším bylo nutno zaujmout určitější a pevnější postoj. V roce 1917 se na přelomu dubna a května Procházka přidal k signatářům *Manifestu českých spisovatelů*, který měl sloužit jako morální apel na české poslance připravující se na zasedání obnovené říšské rady. Částečné uvolnění cenzury od léta téhož roku přineslo možnost vyjadřování názorů na veřejný život. V *Moderní revui* to byly ze začátku krátké glosy na zadních stránkách obálek jednotlivých čísel. Časem vytvořily vlastní rubriku *Památné kaménky* a přestěhovaly se z obálky dovnitř časopisu. Stálá hrozba cenzury ovšem nedovolila komentovat všechny hlavní události, což Procházka těžce nesl, a alespoň ironickými poznámkami v časopisu si ulehčoval.

Období budování Československé republiky s sebou přineslo rozdílné vize nového státu. Procházka si přál republiku budovat jako čistě národní stát, kde většina českého obyvatelstva zaručí soudržnost a trvalost. Mezi příslušníky českého národa počítal i Slováky, kterým však odpíral status samostatného národa, a přiřkl jim určitou malou samostatnost v rámci společného československého kmene, podobně jako u Moravanů a Slezanů.¹⁸

---

¹⁸ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 190.

V tomto období je zřetelný posun Procházkových postojů. Na stránkách *Moderní revue* je znát větší míra konzervatismu. Nešetří se kritikou vůči nepřátelům republiky, především Němcům. Procházka je často tituloval „zkaženým národem a kořenem všeho zla“.

Snad největší kontroverzí Procházkovy života byl jeho antisemitismus. Již od mládí se pokládal za antisemitu. V Židech viděl národ instinktivně se hlásící ke germánskému obyvatelstvu, a tím rozkládající slovanství. Myšlenka, že by se Židé mohli stát vlastenci, byla pro něj absolutně nepřijatelná. Největší a z dnešního pohledu zároveň nejhlupejší výboj antisemitismu Procházka uskutečnil těsně před svou smrtí. V recenzi knihy H. Forda *Mezinárodní Žid* naprosto souhlasil s autorovým názorem, který se týkal celosvětového židovského spiknutí zacíleného proti árijské civilizaci. Se svými názory dospěl k přesvědčení, že příčinou bolševického převratu v Rusku byli Židé a Němci.

Marxismus stejně jako jiné levicové ideologie byl pro Procházku nepřijatelný. S nechtěl pozoroval vzrůstající se komunismus v Československu a na stránkách revue proti tomuto jevu plameně vystupoval. Ušetřeny kritiky nezůstaly ani české levicové strany. Největší pozornost věnoval sociální demokracii, neboť se obával zvětšujícího se počtu komunistů uvnitř strany. Svůj postoj zmírnil až po květnu 1921, kdy byla založena KSČ, ale nikdy se nesmířil se stavem věci.

Kritika levicových stran souvisela rovněž s jejich podporou „Hradu“, respektive prezidenta Masaryka. Procházka oceňoval jeho úsilí v exilu, současně byl ale přesvědčen, že svou činností založenou na humanitní filozofii podporuje nenárodní prvky.

Politický vliv *Moderní revue* nebyl velký a nelze ho přeceňovat. Malý náklad časopisu nedokázal oslovit příliš velkou část veřejnosti. Na druhou stranu měl nespornou výhodu v možnosti otevřené kritiky, ke které celostátní tiskoviny musely přistupovat s největší opatrností. Procházkovy politické komentáře od vzniku samostatného Československa do roku 1924 jsou cenným zdrojem poučení o dobovém nacionalismu. V jeho podání navíc můžeme mluvit o formální dokonalosti textů a o dokonalém využívání nejjemnějších detailů češtiny.

2.1.5. Zánik Moderní revue

Moderní revue, časopis neoddělitelně spjatý s osobou Arnošta Procházky, nedokázala přežít bez své hlavní osobnosti. Čtyřicátý svazek vydaný roku 1925 uzavírá vydávání

Moderní revue. První čtyři čísla čtyřicátého svazku ještě redigoval sám Arnošt Procházka, zbývající čísla 5–12 redigovali Viktor Dyk, Jiří Karásek ze Lvovic a Jarmil Krecar. O grafickou stránku se postaral František Kobliha. Tato zvláštní čísla nesla podtitul *In memoriam Arnošta Procházky*.

Celkem vzniklo třicet jedna ročníků *Moderní revue* rozdělených do čtyřiceti svazků a 324 sešitů. Časopis vycházel nepřetržitě od roku 1894 do roku 1925, a to i v době I. světové války. Smrtí Arnošta Procházky se zakončila dlouhá a úspěšná historie časopisu. Vzniklo tak celistvé dílo zachycující českou dekadenci na přelomu století.

2.1.6. Pseudonymy, šifry a zkratky

Za svého života využíval Arnošt Procházka značné množství pseudonymů, šifer a zkratk, čímž se často komplikuje pátrání po jeho dílech (viz příloha Seznam pseudonymů, šifer a zkratk). S jistou nadsázkou lze říci, že byl českým nekorunovaným králem pseudonymů. Procházka ale svá alternativní jména nevytvářel pouze ve snaze ukrýt svou totožnost, důvodů k tomuto počínu bylo víc.

Procházka skrýval své jméno, aby čtenáři nehodnotili předkládané texty dle jeho osobnosti. Umožnil tak čtenáři oprostít se od hodnotícího vztahu autor – text. Dílo samo o sobě dostalo prostor obhájit se před veřejností. Další důvod byl ryze praktický, plynoucí z omezeného redakčního kolektivu *Moderní revue* a *Knih dobrých autorů*. Pomocí pseudonymů se jednak opticky rozšiřoval okruh spolupracovníků, jednak se odváděla pozornost od jeho osoby. Pokud by používal pouze svého pravého jména, ukázala by se jeho bohatá redakční činnost v plném světle a rovněž by odhalil, že takřka všechna práce závisí na něm. K nařčení ze sebestřednosti by jistě mnoho nezbývalo.

Inspirací pro tvorbu pseudonymů bylo Procházkovi nejbližší okolí. Jak vzpomíná Jarmil Krecar ve sborníku *In memoriam Arnošta Procházky*, vybíral si spíše jména bizarní a posměšná. S povděkem si „půjčoval“ jména oblíbených řezníků, holičů, ba i jména svých spolupracovníků. Nepohrdl ale ani náhodnými objevy, ukrytými na nejroztodivnějších místech. „*Byla-li nouze o pseudonym nejvyšší, otevřel v restaurantu adresář a listoval v něm, až našel podivné jméno, nad nímž mohl zvolati heureka.*“¹⁹

---

¹⁹ KRECAR, J. Pseudonymy Arnošta Procházky. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha: Moderní revue, 1925, s. 70.

Zkratky a šifry vytvářel Procházka z iniciál svého jména (Arnošt Leopold Antonín Procházka) a také z častěji užívaných pseudonymů. Na oblíbenou zkratku Alap., která by u poučeného čtenáře mohla asociovat spojení s latinským alapa (políček), ho upozornil Jarmil Krezar. Procházka si tohoto spojení nebyl vůbec vědom a zkratku považoval jen za skupinu iniciál bez vedlejšího významu.

Velkou část šifer a pseudonymů použil pouze jednou. U oblíbených se naopak snažil zachovat žánr, pro který je vytvořil. Zmiňovaný Alap. byl nejčastěji použit pro divadelní kritiku, Hubert Cyriak zase pro kritiku výtvarnou. Pro odvážené glosování českého národního života využíval šifru T. A.

Většinu pseudonymů prozradil sám Procházka, když v obsahu ročníků své práce přiřadil k vlastnímu jménu, případně iniciálám, chtěl-li přeci jen ustoupit do pozadí. Pouze jediný pseudonym si horečně chránil a nikdy nevyzradil – Alois Navrátil. Pod tímto jménem uveřejňoval v *Moderní revui* své básně od roku 1913 do konce roku 1923. Pod cizím jménem získal tvůrčí svobodu, kterou ztratil jako Arnošt Procházka, autor *Prostibola duše*.

2.2. Procházka estetikem

Platforma *Moderní revue* byla hned od počátku přístupná dobovému modernímu uměleckému dění a estetice. Koncepte estetismu vyrůstala na obecně platných pravidlech vyhroceného modernismu, a postupně se stávala uvolněnější. Právě obecnost a nadčasovost stojí za dlouhým a jen pomalu se ztrácejícím vlivem časopisu.

Arnošt Procházka se řadí mezi nejvyhraněnější zastávce čistého a absolutního umění. Přestože se v průběhu času musel vyrovnat se změnami kulturními i politickými, nikdy neustoupil od své vize artistního individualismu. Osobitý styl se stal předpokladem niterného vyjádření. Svět se před očima umělců stále častěji přetvářel v estetický objekt. V okruhu autorů *Moderní revue* byla výrazná stylizace naprosto běžným jevem. Zvláště symbolisté využívali dekadentních, tuláckých, erotických a jiných stylizací. Boj proti měšťáckým konvencím byl veden pomocí motivů smutku i smrti, perverze, satanismu, mysticismu a okultismu. Empatie či napodobování přírody neměly v jejich řadách místo. Realita měla pachutí lži a pouze ve vysněných prostorách byla nacházena čistá pravda. Na lež se přitom nepohlíželo jako na něco nepatřičného, byla naopak chápána jako přirozená součást reálného světa.

Estetismus v *Moderní revui* čerpal rovněž z Przybyszewského filosofie „nahé duše“ a nietzschovského individualismu a tím se blížil k dobové iluzionistické filosofii.²⁰

Proměna Procházka estetického citění během let znamenala především obroušení ostrých názorových hran. Díky tomu mohl v pozdějších letech akceptovat do jisté míry protikladné styly autorů *Moderní revue* a tisknout jejich díla. Spojovací prvek ve formě intenzivního individualismu ovšem nikdy nevyrazil.

Procházka se k této problematice vyjadřuje hned v prvním čísle časopisu. Vidí vnitřní boj autorů a konfrontaci se světem, který představuje nejistotu a neprostupné kontinuum. O vítězství individuality se ale neobává. „*Individuum však zde vítězí, svobodný duch zde triumfuje.*“²¹ Devět let po prvním vydaném čísle časopisu otiskuje článek *Generace*, ve kterém kritizuje nejmladší uměleckou generaci. Mladí literáti podle něj jen přejímají své vzory a nepřilíhají uspokojivě je napodobují. Naopak vývoj v oblasti výtvarného umění přijímal s velkým očekáváním. „*Šťastnější je stav výtvarnické generace. Tady jsou dobyvatelé a někdy již i vítězi. Zde se slibuje požehnaná žeň. Hleďte, tito mladí umělci, kteří v základních názorech na umění a ve svých snahách jsou nejbližší generaci z let devadesátých, ... jsou vítáni a uznáváni.*“²²

Informace o uměleckých dílech Procházka čerpal ze zahraničních periodik i korespondenčních partnerů. Cenným zdrojem informací o severské kultuře se ukázal Stanislav Przybyszewski. Zásoboval Procházku informacemi o Munchovi, Vigelandovi a o stavu skandinávského kulturního života obecně.

Z Procházkových postojů vyplývá, že se neobával o budoucnost umění mezi širší veřejností. Umění žilo svým vlastním životem a nebylo tvořeno pro prostý lid: „*Neexistuje umění pro lid. Vůbec a naprosto ne. Poněvadž lid umění nepostrádá, nepožaduje – nepotřebuje.*“²³ Jeho zaměření na čisté umění mu nedovolovalo tisknout začátečnické práce, které plně neodpovídaly jeho vizi. Více než nedokonalost děl jej ale iritovala průměrnost, kterou bytostně nesnášel. „*Průměrnost je čas, přítomná chvíle, den ze dne, malost, nevýraznost a planá všednost, tisíckrát a tisíckrát se opakující – umění věčnost, zázračná výjimka a božský osud.*“²⁴

²⁰ URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vydání. Praha : Torst, 1995, s. 58.

²¹ PROCHÁZKA, A. Imoralita v umění. *Moderní revue*, 1894–1895, I, s. 116.

²² PROCHÁZKA, A. Generace. In *České kritiky*. Praha : Moderní revue, 1912, s. 9.

²³ BARNET, V. [PROCHÁZKA, A.]. Umění a lid. *Moderní revue*, 1902–1903, IX, s. 214.

²⁴ PROCHÁZKA, A. Hlasatelé prostřednosti. *Moderní revue*. 1905–06, XII, s. 56.

Koncepce uměleckého odtržení od reality se poprvé otřásla v desátých letech. Ze všech stran znějící požadavek řádu a uvědomění si kulturních tradic dopadl i na tvůrce shromážděné kolem *Moderní revue*. Okolí jejich činnost chápalo jako stále více uzavřenou a sebestřednou. Procházka ovlivněn těmito názory přistoupil na změnu pohledu. Ve výroku „*individualismus na podkladě tradičním*“ předznamenal svůj další vývoj postavený na kulturní i politické tradici.

Procházkův zájem padl na syntetismus, ale pojal jej jinak než F. X. Šalda. Procházka ztotožňoval fikční svět a pravdivost v souladu se svým dřívějším pojetím estetična. Podpořil tak nadsmyslové směřování umění. V obsáhlé recenzi *Knihy silných* vyzdvihl Martenův neorenesanční syntetismus. Souhlasně přijímal snahu vytvořit nový svět z chaosu a zmatku současného života. Umění tímto našlo potřebný řád a sjednotilo se.²⁵

Desátá léta jsou pro Procházku počátkem stále většího odklonu od dobových literárních tendencí. Ze svých postojů nemínil ustoupit a hrdinně je obhajoval v mnohých reakcích na skupinová a generační vystoupení a na události literárního i uměleckého života počátku století. Idea nejvyššího umění mu zřejmě nedovolila prohlédnout a povšimnout si uměleckých změn, které přinesl počátek století. Ostatně proti vývoji brojil i programově. Odmítal přírodní vývoj aplikovat na umění a rovněž protestoval vůči „*pouhému naturalismu*“ expresionistické tvorby, proti „*nepřijatelné formě*“ kubismu a ironicky komentoval futurismus.²⁶ Novým směrům vyčítal odvrát od prvotních zdrojů každé umělecké činnosti – od inspirace a tvůrčí intuice.

Procházka odmítal vzrůstající se povrchnost umění. Svůj názor na tuto problematiku otiskl ve vzpomínce na malířské dílo Karla Hlaváčka. Negativně pohlíží zvláště na fotografické amatéry, kteří svými snímky pouze zachycují realitu, ovšem dále neproniknou. Procházka říká, že „*nikde se nejde hlouběji, nikde se nejde za povrch. Všady pouze samá starost o správný zkratek, o pěknou zladěnost barev, rozvrh světla a stínu, slovem o samotnou techniku a zase jen techniku, nikde však o nitro, duši umělcovu*“.²⁷ Preferenci obsahu nad formou lze u Procházky pozorovat od jeho vstupu do světa umění. V žádném případě ale tyto dva aspekty díla neodděloval. To bylo hlavním důvodem, proč neuznával kubismus. „*A kubistické sochy vpravdě chtějí býti sochami, nepředstavují, přesně vzato,*

---

²⁵ PROCHÁZKA, A. Nová renesance. *Moderní revue*, 1908–09, XV, s. 401–402.

²⁶ HORÁK, L. [PROCHÁZKA, A.]. Pokrok, vývoj a umění. *Moderní revue*, 1902–03, IX, s. 585.

²⁷ PROCHÁZKA, A. Malířské dílo Karla Hlaváčka. In *České kritiky*. Praha : *Moderní revue*, 1912, s. 47.

ničeho, jsou jen skupeninou hran a úhlů, ploch a volumenů.²⁸ Ve výše zmíněné vzpomínce konkretizuje svou představu umění na Hlaváčkově tvorbě. „Kreslil duši, promítal svůj duševní svět do svých kreseb a obrazů, linie a barva měly pro něho právě jen potud hodnotu, pokud a jak mnoho mohly sloužiti tomuto účelu. (...) Pracoval všemi prostředky, by došel jediného cíle: niterného umění.“²⁹

Poválečná léta se vyznačovala proměnou postoje od volnosti k tradici a zvýšenou pozorností k politickým problémům. Národní zdokonalení bylo chápáno jako problém duchovní. Tato konzervativní pozice vedla Procházku ke krajním pravicovým názorům, které v sobě nesly i prvky protiněmecké a protižidovské. V dobovém poválečném chaosu se Procházka rozhodl z *Moderní revue* vytvořit stabilní prvek, kladoucí důraz na tradice kulturní i politické. Dogmatické pěstění individualismu přispělo k odtržení časopisu od českého literárního života. Na druhé straně vytrvalé názory udržovaly osobnost časopisu. Ten tak nezevšedněl a stále vyvolával polemickou debatu.

Jediná kniha, ve které se Procházka věnuje pouze estetice, je *Cesta krásy* – soubor kritických esejů. Většina zmiňovaných výtvarníků vytvořila překvapivá díla v grafických technikách (Vallotton, Beardsley, Redon, Ensor, de Groux). Obliba grafiky na stránkách *Moderní revue* souvisela i s reprodukčními možnostmi časopisu. V úvodní esejí o Félixu Vallottonovi vyzdvihuje dřevoryt jako navýsost vhodnou techniku pro ilustraci knih. Zároveň dřevorytu přisuzoval značnou modernost. Chápal ho jako „... prostředek k projadřování vlastní individuality, k docílení hlubokých účinků bez archaizování, bez znásilňování uměleckých názorů ...“³⁰

Procházka usiloval o zrovnoprávnění grafiky s textem. Grafika byla do té doby chápána pouze jako doplňující prvek či přípravný prostředek k větším dílům. Mezi širší publikum se nedostávala a na výstavách se objevovala jen výjimečně. Procházkově nadšení pro dřevoryt výrazně ovlivnilo Františka Koblihu, umělce z okruhu *Moderní revue*. Jeho první významný dřevoryt *Prosté motivy* z roku 1908 byl inspirován stejnojmennou sbírkou Jana Nerudy.

Procházka rovněž spolupracoval se Stanislavem Kostkou Neumannem, který později prokázal své výborné typografické schopnosti. Časopis *Moderní revue* ho ovlivnil při pobytu ve věznici na Borech. Skrze Neumanna a jeho překlady (hlavně v letech 1895–1896) se do časopisu dostávaly myšlenky z francouzských, německých i anglických periodik. Spolupráce

---

²⁸ PROCHÁZKA, A. *Diář literární a umělecký*. Praha : Nákl. Ludvíka Bradáče, 1919, s. 50.

²⁹ PROCHÁZKA, A. Malířské dílo Karla Hlaváčka. In *České kritiky*. Praha : Moderní revue, 1912, s. 48.

³⁰ PROCHÁZKA, A. Félix Vallotton. In *Cesta krásy*. Praha : B. Kočí, 1906, s. 6.

s Procházkou končí roku 1908. Oba autoři se názorově již natolik vzdálili, že nemohli dále spolupůsobit. Ve 20. letech svůj rozchod zpečetili několika vzájemnými nelichotivými kritikami.³¹

Není možno opomenout ani Procházkovy vlastní typografické experimenty. Nebál se používat nestandardní rozměry stránek a tisk naležato. Rád kombinoval různé typy písma, nevyjímaje ani švabach. Samozřejmě vyvolal ve své době těmito činy negativní ohlasy a byl nemilosrdně kritizován a vysmíván (zvláště v případě sbírky *Prostibolo duše*). Procházka čerpal inspiraci z členění francouzských časopisů. Podařilo se mu tak rozbít soudobý zkostnatělý pohled na podobu knihy a povýšit ji na další prvek uměleckého projevu. Hugo Kosterka charakterizuje dobu tiskařských experimentů ve vzpomínce na Arnošta Procházkou takto: „... konečně jsme při knižních edicích M. R. volili nezvyklé úpravy a formáty, jak sestavovati titul, čímž vším jsme vlastně dráždili obecnstvo na nevkusné tisky zvyklé jen z té příčiny, abychom především vyhověli své touze po lépe vypravené knize, třeba se nám to mnohdy nedařilo pro různé překážky.“³²

Procházka coby bibliofil a majitel velké sbírky vzácných tisků jen těžce snášel pohled na soudobou podobu české knihy. Cítil se povinován pozvednout její úroveň, což se mu během mnohaleté nakladatelské činnosti bezesporu podařilo. Ještě v roce 1907 hodnotí kvalitu českých knih takto: „Česká kniha ve své povšečnosti, mimo nepatrné výminky, náleží mezi nejzanedbanější. I kniha dražší. Není ani lásky, ani úcty s dostatek, aby práce básníková byla odevzdána obecnstvu v důstojném rouše.“³³

S odstupem času je proměna Procházkovy estetiky zřejmá. Z původního pružného přístupu se stal tradiční a možná snad až příliš uzavřený postoj, což by mohlo být pro mnohé důvodem ke kritice. Nelze si ale nepovšimnout, že po celou dobu Procházka vyznával stejné hodnoty a neváhal za ně bojovat. Nejdůležitějším prvkem byl individualismus a výsostné postavení umění. Jeho krajní postoj vyvolával diskuzi sám o sobě a napříč uměleckými směry a tím de facto různorodé tábory smiřoval.

Svým snažením vytvořil z *Moderní revue* víceméně jednotný celek, který má i dnes co nabídnout. Pod jeho vedením tak vznikla kronika doby dekadence v českých zemích.

---

³¹ PROCHÁZKA, A. Ať žijí kozelce!. *Moderní revue*. 1920–21, XXVII, s. 18.

³² KOSTERKA, H. Za Arnoštem Procházkou. In *In memoriam Arnošta Procházkou*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 44.

³³ PROCHÁZKA, A. Vojtěch Preissig a česká grafika. In *České kritiky*. Praha : Moderní revue, 1912, s. 140.

Procházka k umění přistupoval hlavně z pozice literáta. Dokonalá leč prázdná forma bez obsahu mu nemohla stačit. Jeho hluboký vztah k umění mu nedovoloval spokojit se pouze s průměrem. V dílech požadoval psychickou náplň. Pokud ji našel, dokázal odpustit i formální nedostatky. Na umělce kladl vysoké nároky, neboť nepovedeným dílem mohou negativně ovlivnit všechny pozorovatele. O jeho zápalu psal i F. Kobliha ve sborníku *In memoriam Arnošta Procházky: „Životu a lidem odpouštěl, ne-li vše, velmi mnoho, ale pokud šlo o umění, byl nemilosrdný, nesmlouvavý, požadoval po umělci niterného napětí do krajnosti, požadoval po něm nepodléhavosti vnějším vlivům, dobovým a módním svodům nebo tendencím protichůdným odvěké lidské přirozenosti, ji znásilňujícím, nebo aspoň oslabujícím.“*³⁴

Procházka nečinil rozdíly mezi jednotlivými druhy umění. Malbu nepovyšoval například nad grafické listy, chápal je jen jako odlišnou formu vyjádření. Ostatně to, co v dílech hledal, mohlo být ukryto v jakémkoliv obraze či soše. Přednost byla dávána dílům, která zobrazovala hrůzu z bytí, chaos moderního světa, erotické šílenství. Dílům odkrývajícím nejzákladnější lidské pudy, které většinová společnost úzkostlivě přehlížela. Teprve zde nacházel skutečnou vnitřní krásu a čistou pravdu, jež mu v reálném světě unikala a skrývala se za lži. Nepohrdal ani uměním zaměřeným opačným směrem. Dokázal ohodnotit díla prozářená optimismem. Pachuť upravenosti a neopravdovosti ho ale vždy spolehlivě odradila.

Jako estetik nikdy neslevil ze svých požadavků na kvalitu umění a trpělivě vyhledával talentované umělce, jimž umožnil prezentaci na stránkách *Moderní revue*. V průběhu času své postoje změnil. Původní otevřenost se proměnila v konzervatismus, ale své hlavní estetické zásady ctil až do konce života, čímž se distancoval od odmítané průměrnosti.

---

³⁴ KOBLIHA, F. Arnošt Procházka a jeho poměr k výtvarnému umění. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 75.

3 Procházková poezie

Arnošt Procházka působil především na poli kritickém a překladatelském. Básnická tvorba tak stojí zdánlivě na okraji jeho díla. Jediná útlá sbírka a dále několik sebraných básní svým množstvím neohromí. Autor to neměl ani v plánu. Ve svých básních uplatnil postupy, které prosazoval, a zároveň předvedl širší veřejnosti další část své osobnosti, kterou později pečlivě skrýval pod pseudonymem Alois Navrátil.

3.1. Prostibolo duše

Tato sbírka dekadentních básní vyšla v prosinci 1894, ale datována je až rokem 1895. Některé její části byly otištěny již dříve v časopisech *Niva* a *Rozhledy*.³⁵ Procházka chtěl vydáním sbírky představit svůj krajní symbolistně-dekadentní postoj širší veřejnosti. Sbíрку podepsal vlastním jménem, čímž vyloučil pochybnosti o autorovi. Po negativní kritice ke svým dalším básním připojoval už jen pseudonymy.

Prostibolo duše je dnes považováno za sběratelskou vzácnost. Sbířka je pokládána za první českou číslovanou bibliofilii. Dále vynikla neobvyklou typografickou úpravou i černou obálkou, jež vzbudila až nečekané pozdvižení. O této problematice se více zmiňuje Jiří Karásek ve svých vzpomínkách na vznik *Moderní revue*.³⁶

Do povědomí lidí se sbírka dostala Procházkovým prohlášením, že původní náklad nehodlá rozšířit dotiskem ani reedicí. To na jednu stranu zvýšilo zájem o sbírku, na druhou stranu znemožnilo její větší rozšíření. Je navíc známo, že Procházka byl schopen ničit vydávaná díla, pokud nedosáhla ohlasu, který očekával. Zdali tento osud stihl i *Prostibolo duše*, není známo, ale velmi malé množství exemplářů, které přečkalo do dnešních dnů, by tomu mohlo nasvědčovat.

Většině důležitých osobností literárního života se ale do rukou dostala. Procházka pro své básně zvolil formu volného verše, jen u první se přiklonil k sonetu. Pro vyjádření pocitů využívá typických dekadentních motivů, jako jsou pocity zániku, skepse a erotické obrazy.

³⁵ PROCHÁZKA, A. Konec pohádky, Poprava duše. *Niva*, 1893–1894, IV, s. 202.

PROCHÁZKA, A. Et tout effrayant lorsqu'on y songe. *Rozhledy*, 1894–1895, IV, s. 82.

³⁶ KARÁSEK, J. Počátky moderní revue. *Rozpravy Aventina*, 1931–1932, VII, č. 2–36.

Procházka se profiloval jako aristokratický individualista, kterému je problematika lásky a erotiky cizí. O to tvrdší byl jeho vnitřní boj po nenaplněném vztahu. Zvláště odsuzuje bezduchou lásku a rozkoš pro rozkoš. „*Erotika je mu přípustna jen v hlubokém bytostním odůvodnění: na primitivním stupni jako divoký neovládnutelný živel nevinný a neodpovědný ve své očištné bouři ... na nejvyšším stupni kulturním jako láska hlubokých duchovostí, modlitbou všeho těla, mimolidskými rozkošemi dotýkajícími se smrti – láska Péladonovská.*“³⁷ Dekadentní dualismus nebeského a pozemského se promítá i do této oblasti a je zdůrazněn maximálním využitím krajních poloh. Snad chtěl Procházka přívržencům naznačit, jakým směrem by se měla dekadentní poezie ubírat, nebo se pouze potřeboval osvobodit od myšlenek, které ho tížily po nenaplněném vztahu. Po publikování sbírky jeho činnost v této oblasti na delší dobu ustala. Teprve později se k básnictví vrátil, ale pod fiktivním jménem Alois Navrátil.

3.2. Přijetí

Svou ostrou vyhraněností byla sbírka odsouzena k absolutnímu přijetí, či absolutnímu odmítnutí. Po vydání se názory na ni rozdělily podle generačního i skupinového rozvrstvení českého literárního života. Zvláště zástupci starší generace v čele s Eliškou Krásnohorskou a Jaroslavem Kvapilem za lumírovský okruh dílo ostře odmítli.

Eliška Krásnohorská ve své recenzi nekritizovala pouze Procházkovu sbírku, ale rozšířila kritiku na celou mladou generaci. V *Osvětě* z roku 1895 je možno se dočíst, že: „*Arnošt Procházka svou poezii pokřtil zrovna hampejzem. Za tyto cíle má být revoluce proti celé dosavadní tvorbě české? (...) Moderna nám ukázala své vzorce. A taková prý zakrátko bude celá literatura česká!*“³⁸

Soubornou kritiku Procházkovy *Prostibola* i mladé generace obecně si nenechal ujít ani Ladislav Matuš. Ve své stati ovšem nečiní rozdíl mezi A. Procházkou, J. Karáskem či F. X. Šaldou, ačkoliv v této době byly již zřetelné rozdíly v jejich uměleckém vývoji. Takto jim spílá v *Hlasu národa*: „*Zlato jejich je dekadentism. Co je to? Shrnuto nejkratčeji: závrtné vyvrcholení svého jáství – a už tím jsme odsoudili tu pařížskou bylinu, protože právě*

³⁷ PIHERTOVÁ, V. Mladý Arnošt Procházka. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 100–101.

³⁸ KRÁSNOHORSKÁ, E. Básně. *Osvěta*, 1895, 25, s. 181.

význakem slovanské povahy je rys altruismu ... Vy netvoříte samostatně, vaše umění má cenu napodobeniny pouhé, bezmyšlenkovité, otrocké a – cizé, nesrozumitelné, nepatřičné. Co s tím u nás? (...) Umění naše má být české anebo všeobecně lidské; co vy podáváte, je – nelidské.³⁹

S negativní kritikou přišel rovněž Jaroslav Kvapil. Přes předesílanou objektivitu nenašel pochopení ani pro volný verš, ani pro nezvyklou grafickou úpravu. Jeho úsudek byl jistě ovlivněn ostrou výměnou názorů z července předchozího roku poté, co napadl Procházku pro jeho kritický článek. Kvapil sbírku odsoudil jako odtrženou od stavu současné české literatury. Viděl v ní pouze epigonský ohlas západoevropských trendů. Procházku nařkl, že zachycuje „ze života jen krajní rozklad.“⁴⁰ Pokusil se i rozluštit význam slova prostibolo. „Vzniklo z latinského „prostibulum“; připomenete-li si význam slova „prostitute“, poznáte srovnání bez dlouhých výkladů, že je prostibulum (ital. postribulo či postribolo) – sídlem prostitute. Česky se tomu říká – užijme mírnějšího slova – hampejz.“⁴¹

Zvláštní pozornost si zaslouží nejen kritika F. V. Krejčího, ale i Procházkova reakce na ni. Můžeme v ní nalézt názorovou diferenciaci generace let devadesátých. Kritika vyšla v *Rozhledech* a navazovala především na tři diskusní články k otázce dekadence.⁴² Krejčí dekadenci odsuzoval jako stav umělý a protispolečenský. Procházka na toto reagoval následovně: „Nemohu nijak pokládati dekadence za stav pouze přechodný ... Je to světový názor, jak již kolikráte řečeno. (...) Teologie její není antisociální, nýbrž antidemokratická (v tom úzkém smyslu, jak se mu dnes rozumí: jako vládě moci a rozumu většiny, největšího počtu – hlupáků!). Pracuje dnes stejně jako všichni kolektivisté, sociální demokraté, a jak se zovou, o vyjití a vyproštění z přítomného stavu, chce dnes rovněž dojíti kolektivismu: nikoli však jako cíle, nemá ho svým účelem nebo ideálem, nýbrž pouze prostředkem. Z něho chce vyrůst dále, k tomu čistému a svatému ráji, o němž sní všichni uvědomění individualisté, všichni anarchisté (rozumí se: ne přívrženci propagandy činu – smutní, bloudící a tragické oběti dnešního stavu), všichni, kdož hlásí se dnes k aristokratickému smýšlení (slovem tedy, všechna dekadence): svrchovaně svobodné společnosti svrchovaně svobodných duchů.“⁴³

Krejčího kritika nacházela ve vydání *Prostibola* vypočítavost bez uměleckého záměru. „Jedním slovem, a tím končím – celá tato knížka, o jejíž verších a černých deskách se tolik

³⁹ MATTUŠ, L. Přišli tři svatí králové... *Hlas národa*, 11. 1. 1895.

⁴⁰ KVAPIL, J. Prostibolo duše (Básně Arnošta Procházky). *Národní listy*, 21. 12. 1894.

⁴¹ KVAPIL, J. Prostibolo duše (Básně Arnošta Procházky). *Národní listy*, 21. 12. 1894.

⁴² KREJČÍ, F. V. Nové proudy a dekadence. *Rozhledy*, 1894–1895, 4, s. 12–16.

⁴³ –g– [PROCHÁZKA, A.]. Zdá se, že nyní u našich listů... *Moderní revue*, 1894–1895, III, s. 70–72.

již napsalo a navtipkovalo, svědčí o tom, že se tu dopustil autor jejího největšího hříchu proti umění, ... že napsal verše bez talentu. Totiž bez talentu produktivního – talent kritický a sečtělost sebevětší k tomu nestačí.⁴⁴

Názorem F. V. Krejčího byl Procházka jistě překvapen. Očekával totiž zcela jinou reakci. V jeho rukou byl dopis ze 17. prosince 1894, který sbírku hodnotí docela jinak. Rozhodl se hájit svoje jméno a zároveň odhalit nestálost názoru F. V. Krejčího. Na zdrcující slova o vlastní netalementovanosti reagoval otištěním zmíněného dopisu v *Moderní revue*: „*Ctěný příteli, srdečně Vám děkuji za zasláný mi výtisk Vaší básnické knihy. Překvapila mne – přiznávám se – jako dlouho již nic, jak zevnější úpravou, tak i vnitřním duchem. Každým způsobem smělý a originální to pokus umělecký, ku kterému Vám přeji mnoho zdaru, ač, jak zajisté víte, moje cesta jde jinudy. Ale rád vrhnu časem i pohled v ty končiny, kde Vy hledáte cesty nového umění – a to mi věřte – vždy přicházím vůči takovým pokusům se vši možnou dobrou vůlí je pochopiti. Jsme s pozdravem Vám i p. Karáskovi (jemu, prosím, vyřidte mé díky za rukopis). Váš F. V. Krejčí. Čes. Třebová.*“⁴⁵

Ze zmíněných kritik si lze domyslet, jaká názorová atmosféra vládla na straně odpůrců *Prostibola*. Za příznivce lze jmenovat V. Otomara, který v *Nivě* otiskl svůj názor na sbírku i reakci na předchozí negativní kritiky. Nebál se postavit velkému množství odmítavých názorů a trpělivě vyvracel jeden argument za druhým. „*Četl jsem p. Procházkovu knihu a záviděl těm, kteří ji odsuzují, leč nepochopí. Nepochopí, co prožil autor, než ji napsal ... Ilustroval své nitro v jedné ponuré chvíli tímž sluncem, které stejně svítí na naše štěstí i na naše muka. Nenacházeje v přírodě uměleckých citů, jaké v ní hledali naturalisté, jako pravý dekadent odvrací se od vnějšího světa do svého nitra, objevuje svůj pravý život, snaží se zachytit všechny stavy své duše ve chvíli uměleckého vzmachu, opojen půvabem, mocí zachytiti, byť oduševnělým slovem, byť symbolem několik paprsků vidma, jež obyčejné oko nevidí. (...) Básník je prý nemravný – nuže, kdo je lepší, ať hodí po něm kamenem. Ale špatným není. Že v knize je toliko reflex zla a bídy, každý nevyčítí. Autor však bolest i zlo vycítil, zjemnělý rafinovaností doby, pravé dítě tohoto fin de siècle, a také to vyslovil. To je snad upřímnost, ale ne provinění. Opakuji, že závidím těm, kteří dovedou ignorovati tuto knihu, kde v málo verších zkoncentrováno to, co jiný by rozvlekl na stránky. Shledal jsem, že*

⁴⁴ KREJČÍ, F. V. Z nové české poezie. *Rozhledy*, 1894–1895, 4, s. 677–678.

⁴⁵ Dopis F. V. Krejčího. *Moderní revue*, 1895–1896, III, s. 119.

výběr je pečlivý a střízlivý, že docílen jím celek hodnoty básnické a s psychologickým postupem.⁴⁶

Zbývá ještě zmínit pohled autorů *Moderní revue*. Ti se za Procházku postavili a uznali uměleckou hodnotu jeho díla. Jiří Karásek ze Lvovic se o této problematice zmiňuje v textu *Počátky Moderní revue*. Uznává, že sbírka mohla v devadesátých letech devatenáctého století vzbudit odpor. Zároveň ale chápe vnitřní potřebu autora vypořádat se s životními problémy. „Tato kniha byla v devadesátých letech pokládána za perversní provokaci, ale kdo ví jako já, jakou cenou bolesti a životního zklamání byla básníkem splacena, musí ji pokládati za upřímný projev, a i když jí nepřisoudí velikou cenu estetickou, ač já sám i po letech tuto knihu pokládám za umělecky originální, musí ji jistě oceňovati jako nejhlubší a nejprožitější knihu české dekadence vedle Hlaváčkovy *Mstivé kantilény*.“⁴⁷ Procházka se tehdy vyrovnával se svým milostným vzplanutím k jihoslovenské dívce. Jeho snaha o napravení a vykoupení chorvatské prostitutky (Procházka prodal velkou část svých vzácných tisků) se nesetkala s úspěchem.

Uvedené skutečnosti dokládají, že malá sbírka básní dokázala značně rozčeřit vody české literární obce. Zájem o ni ale postupně upadal. Básně se staly neznámými a sbírka byla zmiňována pouze v literárně-historických dílech a zpravidla hodnocena jako málo zdařený pokus o českou krajní dekadentní lyriku. Tento názor je ostatně rozšířen dodnes.

3.3. Procházkovy odmlčení

Chladné až odmítavé přijetí Procházkových veršů zapříčinilo, že se na delší dobu odmlčel. Můžeme to přičíst jeho značné vytíženosti v jiných oblastech. Příležitostně své básně tiskl v *Moderní revui* až v letech 1912–1923 pod pseudonymem Alois Navrátil, který byl k Procházkově osobnosti přiřazen až po jeho smrti. V té době ale usiloval o jiné cíle, kterým musela poezie ustoupit.

Soubor básní a kratších próz publikovaných ve *Vesně*, *Nivě* a *Moderní revui* vydal Jarmil Krecar v roce 1925 pod názvem *Torsa veršů – Torsa prosy*. V úvodních básních ještě doznívá nálada *Prostibola*. V básních z pozdějšího období lze najít společné rysy. Musíme ale mít stále na paměti, že jde pouze o zlomky různých celků. Vyznačují se sevřenější formou a

⁴⁶ O. V. [OTOMAR, V.]. Arnošt Procházka – Prostibolo duše. *Niva*, 1894–1895, 5, s. 210–211.

⁴⁷ KARÁSEK, J. *Počátky Moderní revue*. *Rozpravy Aventina*, 1931–1932, 7, č. 2–36.

ekonomičtějším nakládáním s výrazivem. Zároveň evokují čas zániku. Názvy *Finale*, *Soumrak*, *Zúčtování* a *Poznání* to dokládají dostatečně.

Posmrtně vydal Jiří Karásek ze Lvovic tři Procházkovy básně v próze věnované Kamille Neumannové, dlouholeté přítelkyni, ke které cítil víc než přátelství. Pod názvem *Relikviář* vyšly v roce 1928.

Básně nebyly pro Procházkou hlavním výpovědním prostředkem. Zajisté mu ale pomáhaly uvědomovat si sebe sama. Při srovnání jeho objektivní, leč přísné kritiky s tvorbou básnickou si lze představit, kolika pohledy se díval na svět. Této vnitřní rozpolcenosti si povšiml i Viktor Dyk a patřičně to zdůraznil ve sborníku *In memoriam Arnošta Procházky*.⁴⁸ Dyk akcentoval Procházkovo niterné bohatství ukrývané před okolím a jen po malých dávkách vyslovované. „A přece tu byl básník. Básník trpící svým dualismem, rozlomením ve dvě, básník s formou těžce zápolící, až příliš úsilně hledající, že zůstaly stopy úsilí. Ale básník. Nesl kletbu hrdosti. Nedává se nežli napolo; co koncipuje vnitřní žár, jímž hoří, formuluje už kritický a prochládající intelekt. V málo básních unikl osudu: ale bylo by možno říci, že byl tu básník, třeba básní vůbec nebylo!“⁴⁹

---

⁴⁸ DYK, V. Torza veršů. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 31.

⁴⁹ DYK, V. Torza veršů. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 31.

4 Prozaické dílo Arnošta Procházky

V oblasti prozaických textů je Procházka odkaz velmi skromný. Jeho tvorbu zastupuje jen několik povídek a textových torz. K vyšším žánrům Procházka nikdy nezamířil. Hlavní část jeho prozaického díla vznikla v první polovině 90. let 19. století. *Moderní revue* tehdy ještě neexistovala, proto se musel Procházka se svými texty uchýlit do časopisů *Vesna*, *Niva* a *Psáno*. Celkově v těchto časopisech otiskl pět děl. Konkrétně to byly povídky *Sirka* (*Vesna* 1892), *Fragmenty* (*Psáno* 1890, *Vesna* 1893), *Láska* (*Niva* 1893), *Vrah* (*Vesna* 1894) a *Obraz* (*Vesna* 1894). Povídky souborně vydal Jarmil Krecar nedlouho po Procházkově smrti. Soubor nesl název *Torsa veršů, torsa prózy* (vydáno 1925) a obsahoval, jak název napovídá, též větší část Procházkovy básnického díla.

Malý rozsah prozaické tvorby můžeme snad připočíst Procházkovu kriticismu, který neváhal obrátit ani proti sobě a který mu nedovolil tvořit díla, jež by ho vnitřně neuspokojovala. Navíc hlavní část Procházkovy práce spočívala v jiných oblastech, v nichž dosáhl znatelně lepších výsledků.

V povídkách se objevují typické Procházkovy postoje z devadesátých let, které byly vyzdvíženy již v jeho básnickém díle. Procházka zůstává věrný dekadentnímu aranžmá, které mimo jiné zahrnuje atmosféru skepse, zálibu v nešťastných koncích a specifickou podobu lásku. U tohoto tématu je vhodné se na chvíli zastavit. Motivy nešťastného vztahu muže a ženy Procházka bezpochyby čerpal z osobního života. Je nutné si uvědomit, že vznik textů koresponduje s časem Procházkovy nenaplněného milostného vztahu k jihoslovenské prostitutce. Akcentace zraněného citu je s ohledem na to pochopitelná. Procházka pracuje se specifickým typem ženy, který se objevuje i v jeho poezii. Žena je u něj původcem problémů. Tento poznatek ale Procházka nesděluje negativně. Vnímá ho jako fakt. Negativně je naopak vnímán muž, který se s nastalou situací nedokáže vyrovnat a končí tragicky. Například v povídce *Láska*⁵⁰ Procházka rozvádí motiv nešťastné lásky muže, který ve vypjaté chvíli volí vraždu před osobním neúspěchem (který se ovšem stejně dostaví).

Volba slovníku zcela koresponduje s dekadentním zaměřením textů a dobře podtrhuje bezvýchodnost obsaženou ve všech povídkách. Je pravděpodobné, že povídková tvorba pomohla (stejně jako sbírka *Prostibolo duše*) Procházkovu vyrovnat se s citovým životem. Zároveň se pro něj stala experimentálním prostorem, kde v praxi zkoušel své estetické

---

⁵⁰ PROCHÁZKA, A. *Torsa veršů, torsa prózy*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 59–77.

teorie. Musíme ale mít stále na paměti, že Procházka stál teprve na počátku své kariéry a veškeré estetické požadavky, později jasně formulované, se v povídkách odrážejí jen v náznacích.

5 Práce na edicích

Knižní edice při významných časopisech bývaly v devadesátých letech 19. století naprosto běžné. Přinášely původní i přeloženou beletrii s ohledem na zaměření časopisu. Poměrně malé edice u programových časopisů mladé generace se snažily rozšířit vydavatelskou základnu politických a kulturních textů, a směřovaly tudíž poněkud odlišným směrem. Edice, na kterých se více či méně podílel Arnošt Procházka, bývaly většinou zastřešeny *Moderní revuí*. Během dlouhých let vydavatelské praxe prokázal na tomto poli dostatečné schopnosti a zanechal po sobě velké ediční dílo.

5.1. Knihovna *Moderní revue*

Knihovna Moderní revue začala de facto vycházet ještě před oficiální číslovanou řadou. Koncem roku 1894 vydal Arnošt Procházka své *Prostibolo duše* (titulní list uvádí 1895), vyvolávající nepokoj typografickou úpravou i samotným názvem. Kniha se později stala raritní sběratelskou záležitostí, neboť je známa jako první číslovaná bibliofilie u nás. Takřka současně vydává překladatel Hugo Kosterka Strinbergův text *Radost života*. Procházka i Kosterka navázali úzkou redakční spoluprací. Obě knihy vytiskl pozdější dvorní tiskař *Moderní revue* Emanuel Stivín. První oficiální číslovaný svazek *Knihovny Moderní revue* vychází poměrně záhy – v únoru 1895. Byla jím próza Jiřího Karáska *Stojaté vody*.

Edice se vyznačovala střetem s dobovými tendencemi a jejich odmítáním. Procházka se nebál vydávat díla autorů jinde odmítaných, domníval-li se, že je dílo kvalitativně na výši. Předzvěstí tohoto směřování byla již vyhraněná sbírka *Prostibolo duše*, která vzbudila ostrou kritiku. Druhý svazek edice pocházel od Otokara Březiny. Jeho knižní prvotina *Tajemné dálky* byla u nakladatele F. Topiče odmítnuta, ale u Procházkovy uspěla. Třetí svazek neměl to štěstí dostat se mezi veřejnost. Karáskova sbírka *Sodoma* byla cenzurou zabavena již v tiskárně.

První díla edice jasně naznačila její další směřování. Svůj odstup od hlavního proudu vydávané literatury si uchovala po celou dobu své existence. Horlivé prvotní nadšení pro typografické ozvláštnění se postupně mírnilo. Procházka nápady čerpal především z francouzských a belgických bibliofilů, které měl nejvíce v oblibě. Volba nezvyklých formátů

ale často nekorespondovala s obsahem děl, takže záměr o rozbití edice osobitým zpracováním každé knihy se zcela nevydařil.

Výtvarné doplnění knih rovněž nebylo vždy úspěšné. V letech 1896–1898 Karel Hlaváček vytvářel kresby na obálky i do textů. Hlaváček se nedokázal vždy vcítit do myšlení autora a jeho kresby se s textem míjejí (např. *Větry od pólů* O. Březiny). Lépe dopadl Karáskův *Sexus necans* a za nejzdařilejší lze považovat Hlaváčkovu vlastní tvorbu, která svou knižní podobou připomíná první obrozenecká vydání Máchy.

O výlučnosti a relativní uzavřenosti edice před okolním světem svědčí i malé náklady vydávaných knih, které se pohybovaly od několika desítek do přibližně tří set výtisků. Procházka dokonce sám některé knihy odstraňoval, shledal-li na nich příliš mnoho vad. Na Procházkuvo počínání vzpomíná H. Kosterka: „*Jak byl Arnošt Procházka pro Moderní revue nadšen, dokazuje i to, že nedopustil, aby v očích jeho zevšedněla ... Proto také rychle odstraňoval zbylé exempláře anebo v určité době nerozebraný náklad knižních edicí, jakmile pro něj pozbyly půvabu, anebo prozrazovaly příliš své vady v úpravě.*“⁵¹

V edici dominovala původní básnická a prozaická tvorba, překlady byly spíše doplněním edice. Pro mnohé autory byla *Knihovna Moderní revue* odrazovým můstkem. Počáteční nadšení samotnou možností vydávat knihy ochabovalo a autoři odcházeli ke známějším nakladatelstvím, kde kromě většího zviditelnění dostali za svou práci i honorář. V roce 1900 z edice odchází i Jiří Karásek, aby v budoucnosti svá díla vydával vlastním nákladem či ve spřízněných vydavatelstvích. Původní horečná aktivita vydávání se zpomalovala (do roku 1900 vycházelo průměrně 4–9 titulů, později je rok 1910 s pěti tituly zcela výjimečný).

Karel Hlaváček v roce 1897 otevírá cestu obrazovým publikacím vydáním svého *Prostibola duše*. Po jeho výtvarných pracích následovalo *Album Moderní revue* (vydáno 1900) s reprodukcemi A. Beardsleyho, F. Bílka, K. Hlaváčka, E. Muncha, H. Steinera a F. Vallottona. Od K. Hlaváčka dále *Tři mědirytiny* ještě téhož roku, 1910 *Album tři leptů* a 1911 cyklus dřevorytů Františka Koblihy *Máj*.

Rukopisných zdrojů ovšem pomalu ubývalo. Důkazem toho je jednak menší počet vydávaných titulů, jednak nové vydávání už starších knih. Například ve 29. svazku edice vydal Procházka Březinovy rozebrané sbírky *Tajemné dálky* a *Svítání za západě* (vydáno

---

⁵¹ KOSTERKA, H. Za Arnoštem Procházkou. In *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925, s. 45.

1900). Téhož roku byla znovu vydána *Mstivá kantiléna* Karla Hlaváčka. Tato sbírka se v edici objevila ještě dvakrát.

Nová vydání úspěšných titulů měla zpravidla jinou grafickou úpravu než původní tisky. Také nové číslo svazku bylo proti obecným vydavatelským zvyklostem. V roce 1900 typografické experimenty Arnošta Procházky skončily. Odchází od Emanuela Stivína a vydává se na dlouhou pouť po pražských tiskárnách.

V roce 1905 začal Procházka spolupracovat s Kamillou Neumannovou, manželkou S. K. Neumanna, a podílel se na vydávání její edice. V tomto roce v *Knihovně Moderní revue* nevyšla žádná kniha. Vlastním nákladem a mimo edici vydává Procházka v dubnu Huysmansův dekadentní román *Naruby*. Programová skladba edice se mění a majoritní podíl získávají překlady děl. V této podobě dospěla ke svému závěru roku 1924. Posledním dílem se stal Procházkův *Soumrak*, soubor jeho statí, kde sám autor předznamenává, že „*dnové života se obrátily prudce a rozhodně na západ*“.⁵²

5.2. Symposium

Edici *Symposion* s podtitulem *Knihy nové doby* založil Procházkův spolupracovník Hugo Kosterka v roce 1898. Vyznačovala se větší zaměřeností na širokou veřejnost a téměř až odmítáním poezie. Edice měla jednotný formát a střídmost typografickou úpravu. V prvních letech své existence úspěšně doplňuje *Knihovnu Moderní revue* a vytváří tak širší pole působnosti pro její autory.

Arnošt Procházka se na edici podílel spíše okrajově několika překlady a souborem esejů *Odilon Redon*. U některých svých překladů je možná i autorem grafické výzdoby. Edici završila roku 1914 kniha *In vino veritas* S. Kierkegaarda v překladu H. Kosterky.

5.3. Knihy dobrých autorů

Vznik edice si vyžádala nezáviděníhodná situace Kamilly Neumannové, která po odchodu manžela v listopadu 1904 musela zajistit sebe i své dvě nezaopatřené děti.

---

⁵² PROCHÁZKA, A. *Soumrak*. Praha : Moderní revue, 1924, s. 5.

Na radu svých přátel a sousedů Antonína Boučka a Fráni Šrámka se rozhodla vydávat překladovou edici. Prvním svazkem byla kniha Paula Adama *Listy z Malajska* přeložená S. K. Neumannem, která se odmítnutá vrátila z nakladatelství. Málo výrazná vnější úprava prozrazovala nezkušenost začínající vydavatelky. Rovněž ediční program nebyl zcela dotvořen. Jeho prvotní mlhavé obrysy načrtl sám S. K. Neumann. Kamilla Neumanová na radu manžela odešla za A. Procházkou s prosbou o překlad van Eedenova *Malého Jeníka*. V Procházkově tým opět probudila náklonnost, která vznikla na představení *Intimního volného jeviště* roku 1896, kde Kamilla hrála ve hře Rudolfa Lothara *Rytíř, smrt a ďábel*, režírované Procházkou. Přátelství, které mezi nimi vzniklo, trvalo celých dvacet let až do Procházkovy smrti v roce 1925.

Procházka vytvořil konkrétní vydavatelský plán, zvýšil počet výtisků na 1000 exemplářů a stanovil pevné datum vydávání vždy 25. dne v měsíci. Od 5. svazku měl již rozhodující podíl na tvorbě edičního programu, který ale vždy musel být potvrzen Kamillou Neumannovou. „*Nejprve novou knihu přečetl sám, pak ji dal čísti mně, aniž by byl o ní co řekl. A pak jsme teprve o ní mluvili. Líbila-li se nám oběma, byla vydána, nelíbila-li se jednomu z nás, ať tomu, či onomu, nevyšla.*“⁵³ Procházka vybíral do edice především z literatury francouzské, anglické a italské. Zařadil do ní také soudobou literaturu ruskou, německou, polskou a další.

Vzhledem k postupně sílící oblibě edice mezi čtenáři začala na podzim 1905 vycházet další edice s názvem *Čeští autoři*, která přinášela díla autorské základny *Moderní revue*. Tato edice vycházela nepravidelně a její obsah byl nevyrovnaný s ohledem na zmenšující se počet autorů kolem *Moderní revue*. Po *Spisech* Karla Hlaváčka následovala díla Miloše Martena, Arnošta Procházky, Viktora Dyka a dalších. Nevyrovnanost čísel již z rozdílne typografické úpravy, a dokonce rozdílne kvality tisku. Celkově v edici vyšlo 25 titulů mezi léty 1905–1919.

Arnošt Procházka prokázal talent vydavatelský i kritický při výběru knih pro větší veřejnost. Musel si rovněž udržovat stálý přehled o moderní světové literatuře. Na čtenáře působil pravidelností vydávání i finanční nenáročností. Edici jednotila typografická úprava, naopak odlišování svazků mezi sebou pomáhalo detailní výtvarné zpracování, na kterém se podílela řada skvělých ilustrátorů a typografů. Počátek první světové války narušil pravidelný chod nakladatelství. Propad prodejů je pochopitelný zvláště proto, že se jejich čtenářská obec sestávala povětšinou ze studentů a příslušníků svobodných povolání.

---

⁵³ VAVŘÍK, Z. Návštěvou ve slavné vile. *Rozpravy Aventina, 1929–1930*, V, s. 75.

Po roce 1914 již vychází *Knihy dobrých autorů* stále více nepravidelně. Procházka také do edice zařazuje první český titul – *Spisy* od Karla Hlaváčka, ač mělo jít původně o ryze překladovou edici. Za tímto činem zřejmě stála neblahá finanční situace nakladatelství, kterému měla sázka na osvědčená původní díla pomoci. Po konci I. světové války Procházka odmítl vzít na vědomí nové umělecké proudy a programovým prohlášením „*podávati vykrytalizovaných výtvorů místo experimentů, snad lákavých, ale většinou nejistého jádra*“,⁵⁴ nasměroval edici mimo aktuální proud. Horšící se finanční situace Procházku dohnala k vytištění několika úspěšných titulů (London, Wilde), ovšem na nekvalitním papíru a vytlučenými typy v tiskárně T. Böhma.

Své působení v edici A. Procházka uzavřel 182. svazkem, kterým bylo Dykovo *Zmoudření dona Quijota*. Finanční stav se po jeho odchodu ukázal jako žalostný. Kamille Neumannové trvalo téměř tři roky, než splatila největší dluhy tiskárnám. Po Procházkově smrti se rozhodla obnovit edici. Svým výběrem se snažila uspokojit současné čtenářstvo, ale její pokus se minul účinkem. Po obnovení edice vydala už jen osm svazků. Sto devadesátým svazkem se tak roku 1931 zpečetil osud *Knih dobrých autorů*.

5.4. Moderní bibliotéka

Edice původně vznikla pod názvem *Knihovna Moderního života* roku 1902 a pro Arnošta Procházku byla spíše doplňkovou činností. Zakladatelem a redaktorem byl Karel Hugo Hilar. Jako sedmnáctiletý spolu s Juliem Skarlandtem redigoval první ročník *Moderního života* s podtitulem *Revue pro život, literaturu a umění*. Parafráze názvu *Moderní revue* je jistě zjevná. Pod hlavičkou *Knihovny Moderního života* vyšlo pouze šest titulů, z nichž poslední svazek nebyl číslován. Tím *Knihovna* zaniká. Nová edice vzniká až na podzim v Praze roku 1903. Nese název *Moderní bibliotéka* a vede ji K. H. Hilar se svým otcem. Zaměření vcelku korespondovalo s *Knihami dobrých autorů*. Od roku 1905 dokonce nalézáme vzájemnou inzerci na obálkách, a to vedlo jistě i úpravám edičních záměrů. Nutno podotknout, že edice si vzájemně nepřekážely, spíše se doplňovaly. Arnošt Procházka do edice vstoupil pouze ve čtvrtém a pátém ročníku překlady knih W. G. van Nouhuysa a

---

⁵⁴ Nakladatelské oznámení 15. ročníku na obálkách KDA.

J. Laforguea. V desátém ročníku pak vlastním souborem studií *Literární siluety a studie* (1912). Tím Procházka činnost v *Moderní bibliotéce* končí.

5.5. Konec ediční činnosti

Mnoha vydavatelským plánům učinila přítrž válka. Zároveň se stává hranicí oddělující specifickou dobu konce století a dobu poválečnou, hledající nový pořádek ve světě i v politice. Z edic *Moderní revue* přečkaly těžké roky jen dvě – *Knihy dobrých autorů* a *Knihovna Moderní revue*. Na předválečné úspěchy se již nepodařilo navázat a edice tak pomalu ale jistě směřovaly ke svému konci. Nakladatelská krize přelomu dvacátých a třicátých let dělá definitivní tečku za dlouhou historií svazků vydávaných pod hlavičkou *Moderní revue*. Procházka za svého života prokázal neuvěřitelnou píli a vytrvalost při vydávání. Důkazem jsou stovky knih, na jejichž vydání se podílel. Neúspěch edic v závěru jeho života souvisely s proměnou Procházkovy osobnosti. Přestal reflektovat nové tendence pronikající do Čech a vytrvale prosazoval autory z dřívější doby. Aktuálnost děl tak rychle vzala za své a edice řízené Arnoštem Procházkou nenávratně zamířily k zapomnění a zániku.

6 Procházková snaha o vzdor

Procházka bytostně nesnášel průměrnost a nebál se svůj postoj dát zřetelně najevo. V předchozích kapitolách byl zmíněn jeho nekompromisní přístup ke kritice literární i umělecké, který často vyvolával bouřlivé reakce.

Procházka neprotestoval z principu. Dokázal přijmout cizí argumenty a podle nich proměnit i sám sebe. Urážela jej ovšem přízemnost, nesmyslné konvence i pokrytecká morálka. Neústupný byl jeho postoj k otázkám erotiky a lidského těla obecně. Od svých prvních literárních pokusů se tímto tématem zabíral a v kritikách a úvahách se k němu vracel až do své smrti. Dovolával se doby antiky, kde nahota byla přirozenou součástí života. *„Nemůže také býti nic nemravného na lidském těle, ani hlava, ani ruce, ani trup, ani genitálie. (...) Antický svět znal oceniti krásu lidského těla, dovedl na nahou krásu – živou, nejen umělecky podanou, – se dávatí ve zbožném vytržení jako na nejdokonalejší harmonii linií a tvarů.“*⁵⁵

Přehnaná morálka se Procházkovi příčí a on nepřestává proti ní bojovat. *„Byli jsme připraveni celkem o tuto čistou rozkoš asketickou morálkou, která stigmatizovala tělo za sídlo hříchu a hanby.“*⁵⁶ Přijmout morálku většiny nepřipadalo v úvahu už z toho důvodu, že Procházka nesnášel průměrnost. Svým postojem si proti sobě znepřátelil církve, která se naopak pokoušela archaickou podobu morálky udržet.

Každé Procházkově tvrzení muselo být podloženo kvalitními argumenty. Jeho práce spočívala v pečlivém studiu a vyhodnocování, které nakonec přineslo očekávaný výsledek. V roce 1916 musel svůj pracovní postup obhájit po výtce Viktora Dyka v *Lumíru*, že je *„mužem soudů předem hotových a rychle hotových“*. Procházka se proti nařčení ohrazuje následně: *„... moje soudy o uměleckých věcech nejsou nikdy hotovy předem, ani nejsou hotovy rychle: nedovedu-li jich vysloviti však jinak, nežli dosud jsem činil, možno-li z jejich formulace vyvoditi předpojatost i ukvapenost, jsem prostě neschopen se vyjadřovati.“*⁵⁷

V pozdější době, hlavně po vzniku samostatné Československé republiky, se více angažoval i v politice, ale pouze v roli komentátora. Nevstoupil do žádné politické strany a

---

⁵⁵ PROCHÁZKA, A. Ženské tělo. In *Diář literární a umělecký*. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1919, s. 403.

⁵⁶ PROCHÁZKA, A. Ženské tělo. In *Diář literární a umělecký*. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1919, s. 403.

⁵⁷ PROCHÁZKA, A. Pro domo mea čili rozhovorů část třetí. In *Diář literární a umělecký*. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1919, s. 420.

udržel si tak politickou nezáúčastněnost, která scházela jeho spolupracovníkům (například Viktoru Dykovi). Ve svých komentářích neváhá kritizovat jak politickou pravici, tak levici a slova uznání rovněž posílá celému politickému spektru.

Procházka si je vědom svého výlučného postavení ve společnosti díky názorovým postojům. Nehodlal z nich ovšem ustoupit, čímž se ostře vymezoval. „V. Dyk mluví pohrdavě o „skvělém osamocení“. Jsem poněkud užaslý. Já jsem se neosamocoval nikdy před životem a zájmem plynoucích okamžiků, - ale zajisté také jsem nešel nikdy tam, kde jsem neviděl místa pro sebe, ať že nebylo u mne sil vykonati něco – po mém soudě – dobrého a platného, ať že osoby mnohdy odpuzovaly přidružití se.“⁵⁸

Kultura a smýšlení mas nemohly Procházku uspokojit. Jeho nároky byly podstatně vyšší, což se neslučovalo se středovým proudem. Dobrovolně se vzdal své přítomnosti v největší, ale též nejméně profilované skupině a raději uspokojoval své požadavky na okraji: „... massa jako taková a její morálka může být jenom průměrná.“⁵⁹ I Procházka ale musel v pozdějších letech ustoupit ze své ostré vyhraněnosti a lehce se přiblížit odmítané prostřednosti. Posun svých názorů v oblasti umění komentoval těmito slovy: „Umělecké názory Moderní revue nejsou petrefakt, jenž nehybně a neměnně tkví na místě, ale vyvíjely a vyvíjejí se stále, – ne ovšem násilně, aby dnes se tvrdil pravý opak toho, co včera se hlásalo, ale organicky, měníce se pozvolna širšími obzory, hlubším proniknutím, prolínavějším poznáním, bohatší zkušeností, růstem a sílením z prvotních kořenů.“⁶⁰

Silně se ho též dotýkala problematika světovosti umění. Odmítáním teritoriálně a nacionálně uzavřené literatury proti sobě popudil především zástupce starší generace. Procházka literaturu vnímal jako homogenní celek, který nelze rozdrobit do malých regionů. „Dnes možno mluvit jenom o literatuře evropské, tryskající z universálních zdrojů lidské mysli, a barbarské, kterou bude každé písemnictví, uzavírající se do ohrad regionismu, do separatistických ležení lokálních interessův a patikularistních tužeb, hledající laciné odlišnosti a svéráznosti v zevních nahodilostech a ne v odstínu myšlenky a intonace citové. K tomuto barbarství bylo v Čechách vždy až příliš mnoho sklonnosti a ochoty.“⁶¹

Tvrdou kritikou Procházka nešetřil a spravedlivě ji rozděloval na všechny strany. Stejně statečně ji ale přijímal, někdy dokonce s nadšením. Podařilo-li se mu svého oponenta

---

⁵⁸ PROCHÁZKA, A. Pro domo mea čili rozhovorů část třetí. In *Diář literární a umělecký*. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1919, s. 427.

⁵⁹ PROCHÁZKA, A. Sexuelní problém a moralistní mor. In *Polemiky*. Praha : Kamilla Neumannová, 1913, s. 62.

⁶⁰ PROCHÁZKA, A. Umění a užitečnost. In *Polemiky*. Praha : Kamilla Neumannová, 1913, s. 74.

⁶¹ PROCHÁZKA, A. Staré bludy. *Polemiky*. In *Polemiky*. Praha : Kamilla Neumannová, 1913, s. 80.

vyprovokovat k reakci, která překračovala rámec povrchní a nedostatečné kritiky, byl zcela spokojen. Jako příklad lze uvést reakci na F. V. Krejčího a jeho kritiku Procházkovy knihy *Meditace*. „Mám radost – opravdovou radost: z F. V. Krejčího. (...) Opatrný, až běda opatrný estet zanechal obojetného slovníku, odchýlil se od zlatého středoceští, stal se rozhodným a ironickým, bije se statečně za své názory, potírá protivníka nelítostně. Ránu za ranou mně zasazuje ...“⁶²

Po celý svůj život byl Procházka osobností vybočující z řady. Energické vystoupení z řad soudobé všednosti a setrvání na okraji dokazuje velkou vnitřní sílu, kterou Procházka překypoval. Bouřil se často, ale nikoliv zbytečně. Svůj postoj dokázal vždy obhájit a podložit řadou argumentů. Věděl, že bez pevné opory se nelze bezpečně vydat cestou individualismu a tímto poznatkem se řídil po celý život.

---

⁶² PROCHÁZKA, A. Pro domo mea. In *Polemiky*. Praha : Kamilla Neumannová, 1913, s. 115–116.

Závěr

Jedním z neaktivnějších představitelů české dekadence byl Arnošt Leopold Antonín Procházka. Tento nekompromisní kritik dokázal ovlivnit celou generaci devadesátých let a jeho vliv neustával ani v pozdější době.

Procházkův přínos české kultuře je nezpochybnitelný. Za zásadní můžeme označit jeho práce v oblasti kritiky. Zde položil jasná pravidla, podle kterých se má objektivní kritika řídit.

V nakladatelské oblasti se Procházkův vliv projevil pozvednutím úrovně vydávaných knih z hlediska typografického i grafického. Za jeho snahou stála touha po dokonalé podobě knihy, kterou v našich zemích nenacházel, a z pozice bibliofila tento fakt bolestně vnímal.

Procházkův odkaz na poli básnickém a beletristickém patří mezi skromnější a jeho význam je marginální. Kritická práce pro něj byla svrchovaně objektivní činností. Naopak tvůrčí básnický svět znamenal ostře ohraničený prostor naprosté osobní svobody.

Arnošt Procházka nesnášel jakákoliv omezení, která by mohla ovlivnit nestrannost jeho kritických soudů. Vytvořením *Moderní revue* získal takřka neomezený prostor pro prezentování svých názorů a zároveň poskytl umělcům sdruženým kolem časopisu prostor pro publikování jejich děl. *Moderní revue* byla od počátku pevně spjata s Procházkovou osobností a této vazby se nezbavila do svého zániku. Největší část zásluh za vedení časopisu patří samotnému Procházkovi. Nebýt jeho neustávajícího úsilí po formální i obsahové dokonalosti *Moderní revue*, nikdy by nevzniklo toto relevantní dobové periodikum.

Procházka se vyprofiloval v kontroverzní, ale uznávanou osobnost, jejíž kritický soud měl velkou váhu. Dekadentní ideály, čerpané především z Francie a skandinávské oblasti, ctil po celý život a dokázal je obhájit věcnými argumenty. Je nutné reflektovat a vyzdvihnout stálost jeho postojů, které se jen velmi nepatrně proměňovaly. Nebál se ohradit vůči zastaralým dobovým konvencím a tvrdě kritizoval pokryteckou morálku na přelomu století.

Úmrtím Arnošta Procházky vznikl prázdný prostor v kulturní oblasti, který jasně dokazuje jeho nezanedbatelný přínos. Množství vzpomínek blízkých i vzdálenějších spolupracovníků podhaluje Procházkovu masku přísné objektivity. Nebyl pouze chladným kritikem, ale též citlivým člověkem, ovšem uzavřeným před vnějškem. Stal se individualitou stojící mimo hlavní dění, odmítající vše průměrné a nedokonalé, člověkem s jasnou vizí kulturního směřování země.

Anotace

autor	Nešpor Josef
katedra	Katedra bohemistiky
fakulta	Filozofická fakulta
název práce	Arnošt Procházka – kritik a estetik
vedoucí práce	PhDr. Hana Bednaříková, Ph.D.
počet znaků	82 733
počet příloh	1
počet titulů použité literatury	40
klíčová slova	Arnošt Procházka, Moderní revue, dekadence, kritika, estetika,

Bakalářská práce připomíná literární dílo Arnošta Leopolda Antonína Procházky, předního představitele české dekadence. Činnost kritická a estetická je reflektována především v kontextu Procházkovy působení v časopisu *Moderní revue* v roli kritika i šéfredaktora. Zmíněna je také jeho básnická tvorba s jedinou sbírkou *Prostibolo duše* a tvorba prozaická. Práce nastiňuje Procházkovu vydavatelskou aktivitu na několika knižních edicích v okruhu *Moderní revue* i mimo něj. V závěru je uvažována Procházkovy snaha o vzdor vůči společnosti.

Použité zdroje

Monografie

- BAŤHA, F. *Arnošt Procházka (1869-1925)*. Praha : Literární archiv Národního muzea, 2000. 9 s.
- BEDNAŘÍKOVÁ, H. *Česká dekadence : kontext – text – interpretace*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 133 s. ISBN 8085959666.
- DYK, V. – KAMÍNEK, K. – PROCHÁZKA, A. *Almanach na rok MCM*. Praha : Moderní revue, 1900?. 83 s.
- DYK, V., et al. *In memoriam Arnošta Procházky*. Praha : Moderní revue, 1925. 121 s.
- OPELÍK, J. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha : Academia, 2000, s. 733–1522. ISBN 8020007083.
- PROCHÁZKA, A. *Cesta krásy*. 1. vyd. Praha : B. Kočí, 1906. 110 s.
- PROCHÁZKA, A. *České kritiky*. 1. vyd. Praha : Moderní revue, 1912. 301 s.
- PROCHÁZKA, A. *Diář literární a umělecký*. 1. vyd. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1919. 427 s.
- PROCHÁZKA, A. *Dnové života*. Brno : Nákladem St. Kočího, 1922. 271 s.
- PROCHÁZKA, A. *Francouzští autoři a jiné studie*. Praha : Moderní revue, 1912. 179 s.
- PROCHÁZKA, A. *Literární silhouety a studie*. Praha : F. Adámek, 1912. 95 s.
- PROCHÁZKA, A. *Meditace : essaie*. Praha : Kamilla Neumannová, 1912. 141 s.
- PROCHÁZKA, A. *Polemiky*. 1. vyd. Praha : Kamilla Neumannová, 1913. 118 s.
- PROCHÁZKA, A. *Prostibolo duše*. Brno : Pavel Křepelka, 2000. 94 s.
- PROCHÁZKA, A. *Relikviář: Básně v próze z jeho pozůstalosti*. Praha : Kamilla Neumannová, 1928. 14 s.
- PROCHÁZKA, A. *Rozhovory s knihami, obrazy i lidmi*. Praha : Fr. Borový, 1916. 219 s.
- PROCHÁZKA, A. *Soumrak*. 1. vyd. Praha : Moderní revue, 1924.
- PROCHÁZKA, A. *Torsa veršů, torsa prosy*. 1. vyd. Praha : Nákladem Ludvíka Bradáče, 1925. 105 s.
- URBAN, O. M. – MERHAUT, L. *Moderní revue*. 1. vyd. Praha : Torst, 1995, 396 s. ISBN 8085639637.
- URBAN, O. M. *V barvách chorobných*. 1. vydání. Praha : Arbor Vitae, 2006. 409 s. ISBN 80-86300-72-2.

Noviny a časopisy

- BARNET, V. [PROCHÁZKA, A.]. Umění a lid. *Moderní revue*, 1902–1903, IX, s. 214.
- Dopis F. V. Krejčího. *Moderní revue*, 1895–1896, III, s. 119.
- g– [PROCHÁZKA, A.]. Zdá se, že nyní u našich listů... *Moderní revue*, 1894–1895, III, s. 70–72.
- HORÁK, L. [PROCHÁZKA, A.]. Pokrok, vývoj a umění. *Moderní revue*, 1902–1903, IX, s. 585.
- KARÁSEK, J. Počátky Moderní revue. *Rozpravy Aventina*, 1931–1932, 7, č. 2–36.
- KRÁSNOHORSKÁ, E. Básně. *Osvěta*, 1895, 25, s. 181.
- KREJČÍ, F. V. Nové proudy a dekadence. *Rozhledy*, 1894–1895, 4, s. 12–16.
- KREJČÍ, F. V. Z nové české poezie. *Rozhledy*, 1894–1895, 4, s. 677–678.
- KVAPIL, J. Prostibolo duše (Básně Arnošta Procházky). *Národní listy*, 21. 12. 1894.
- KVAPIL, J. Prostibolo duše (Básně Arnošta Procházky). *Národní listy*, 21. 12. 1894.
- MATTUŠ, L. Přišli tři svatí králové... *Hlas národa*, 11. 1. 1895.
- O. V. [OTOMAR, V.]. Arnošt Procházka – Prostibolo duše. *Niva*, 1894–1895, 5, s. 210–211.
- PROCHÁZKA, A. Ať žijí kozelce!. *Moderní revue*, 1920–1921, XXVII, s. 18.
- PROCHÁZKA, A. Glosa k České moderně. In *Moderní revue*. Praha : Moderní revue, 1894–1895. s. 25.
- PROCHÁZKA, A. Hlasatelé prostřednosti. *Moderní revue*, 1905–1906, XII, s. 56.
- PROCHÁZKA, A. Imoralita v umění. *Moderní revue*, 1894–1895, I, s. 116.
- PROCHÁZKA, A. Nová renesance. *Moderní revue*, 1908–1909, XV, s. 401–402.
- šifra Š. Rozhledy sociální, politické a literární. *Literární listy*, 1893–1894, XV, s. 187–188.
- VAVŘÍK, Z. Návštěvou ve slavné vile. *Rozpravy Aventina*, 1929–1930, V, s. 75.

Přílohy

Seznam pseudonymů, zkratek a šifer

Příloha obsahuje všechny pseudonymy, zkratky a šifry Antonína Procházky uvedené v monografiích *In memoriam Arnošta Procházky* (uvádí i konkrétní výskyt) a *Lexikon české literatury 3/II M–Ř* (výskyt uveden není).

Pseudonymy

Adolf Limax	Vesna r. XIII, 1894
Adolf Nový	Moderní revue, sv. 9, 1899 (spolu s K. Kamínkem)
Adolf Zpěvák	Moderní revue, sv. 20, 1908
Alois Haras	Moderní revue, sv. 16, 190.
Alois Landa	Vesna r. XII, 1893
Alois Navrátil (poezie)	Moderní revue, sv. 17, 1913 etc
A. Nový	
Antonín Konečný	Niva r. III, 1893; IV, 1894
A. O. Verekin	
Cyrían B.	
Cyrían H.	
Čeněk Vlach	
Emerich Hladký	Knihy dobrých autorů č. 37
Ferdinand Studnička	
František Jelínek	Moderní revue, sv. 25, 1913
František Šmíd	Literární listy r. XV, 1894
Gabriel Moton	Literární listy r. XV, 1894
Gustav Kříž	Moderní revue, sv. 16, 1905
Helena Vracelová	Knihy dobrých autorů č. 46
Hubert Cyriak	Moderní revue, sv. 17, 1901
Ignát Ctibor	Moderní revue, sv. 20, 1908
Jakub Navrátil	Knihy dobrých autorů č. 169
Jindřich Morávek	
Jindřich Tichý	Moderní revue, sv. 13, 1902
Jiří Lamprecht	
Jiří Pudlač	Moderní revue, sv. 17 a 18, 1906
Josef Hořan	
Josef Kořínek	Vesna r. XII, 1893
Josef Malý	
Josef Suk	Literární listy r. XV, 1894
Julius Crotz	Vesna r. XII, 1893
Julius Čepek	Moderní revue, sv. 17, 1906

Julius Skružný	Knihy dobrých autorů č. 33
Karel Holý	
Karel Nový	Literární listy r. XV, 1894
Karel Pudlač	Knihy dobrých autorů č. 10, 13; Knihovna Moderní revue, 1906
Katuše Lobčová	Knihy dobrých autorů č. 16–17
Lambert Lakosil	Moderní revue, sv. 21, 1909; Knihy dobrých autorů č. 59–60
Leopold Pudlač	Symposion, Knihy dobrých autorů č. 5
Leopold Procházka	Šaškova Moderní bibliotéka, dílo 59, 1894
Loža Lambert	
Ludvík Havelka	
Ludvík Horák	Moderní revue, sv. 14, 1903
Marek Povolný	Moderní revue, sv. 20, 1908
Martin Laton	Moderní revue, sv. 19, 1907
Mortuus	Nový kult sv. 3, 1900
Norbert Fomeš	Moderní revue, sv. 21, 1909; Knihy dobrých autorů č. 41, 50, 53
Oldřich Důras	Nedělní listy, příloha Hlasu národa 1902 (spolu s V. Dykem)
P. Marek	
Powaga	Literární listy r. XIV, 1893
Prokop Hamouz	Moderní revue, sv. 20, 1908
Robert Hořan	Knihy dobrých autorů č. 55, 126
Rudolf Bláha	Knihy dobrých autorů č. 43
Stanislav Kočár	Besedy Národního obzoru 1911–1912
Vilém Barnet	Moderní revue, sv. 14, 1903
Vilém Rauscher	

Zkratky a šifry

a.	Moderní revue sv. 12, 1901
-A-	Moderní revue sv. 2, 1895
a-a.	Niva r. IV, 1904; Literární listy r. XVI, 1895
A-a	
A-a.	Literární listy r. XVI, 1895 a XVII, 1896
A. A.	
-áč	Literární listy r. XV, 1894
A. K.	
A. L.	Moderní revue sv. 9, 1899
ALAP	
Alap.	Knihovna Besed lidu č. 96; Literární listy r. XIII, 1892 až XVI, 1896; Vesna r. XIII, 1894; Moderní revue, sv. 3, 1896 etc.; Politik r. 38 a 39; Nedělní listy, příloha Hlasu národa 1902, 1903; Zář r. 6, 1902; Illustrovaný svět 1903, 1904
A. P.	Kalendář moderního dělnictva 1900; Čeští autoři 1905; Literární listy r. XIII, 1892; Niva r. II, 1892, III, 1893 a IV, 1894; Moderní revue sv. I, 1895 etc; Knihy dobrých autorů

	č. 127–128, 164, 167–168, 169, 172, 177–178, 181; Tisíc novel sv. 63, 99
Ap.	Literární listy r. XIV, 1893 a XV, 1894
ap	
ap.	Literární listy r. XIII, 1892
Ar.	Nový kult sv. 1, 1898
-ar	
A. R.	
Ar. Pr.	
Arzka	Literární listy r. XV, 1894
A. T.	Moderní revue sv. 20, 1908
A-TR-A	
-b.	Literární listy r. XV, 1894
b. a.	
Beta	Literární listy r. XIV, 1893
C. H.	
-d.	Literární listy r. XV, 1894
-f-	
F.	Moderní revue sv. 4, 1896
F.-	
ĝ.	
Gabri.	Literární listy r. XVIII, 1896
h.	Moderní revue sv. 1, 1895
-h-	
H. C.	Moderní revue sv. 14, 1903 etc
k.	Moderní revue sv. 2, 1895
K.	
-ka	Literární listy sv. XIV, 1893 a XV, 1894
K. K.	Moderní revue sv. 29, 1915
K. L.	Moderní revue sv. 11, 1900
-kp-	Moderní revue sv. 1, 1895
-.kp.-	
K. Z.	
L.	
L-.	Moderní revue sv. 2, 1895
L. H.	Moderní revue sv. 14, 1903
L. P.	Moderní revue sv. 29, 1915
-m-	Moderní revue sv. 1, 1895
M.	Moderní revue sv. 2, 1895
P. A.	
R.	
R. R.	Moderní revue sv. 19, 1907
R. Z.	Moderní revue sv. 11, 1900
ta	
T. A.	Kalendář neodvislého dělnictva 1900; Nový kult sv. 2, 1899; Moderní revue sv. 13, 1902 etc.; Obzor literární a umělecký r. IV
-ta.	Nový kult sv. 2, 1899; Omladina e. VI, 1900
tp	
-tr.	

X.	
x.	
Z.	
-Z.	Literární listy r. XV, 1894
-z.	
-zka.	Literární listy r. XV, 1894
α	Literární listy r. XIV, 1893; Nový kult sv. 2, 1899
-α	
--α-	
β	Literární listy r. XIV, 1893
β.	
γ	Literární listy r. XIV, 1893
ψ	
δ	Literární listy r. XIV, 1893 a XV, 1894
ε	Literární listy r. XIV, 1893
η	Literární listy r. XIV, 1893
ρ	Literární listy r. XV, 1894
ζ	Literární listy r. XIV, 1893 a XIV, 1894
***	Moderní revue sv. 12, 1901
+++	Niva r. V, 1895; Moderní revue sv. 7, 1898 a sv. 14, 1903
°	Kritická knihovna sv. 8, 1898; Chrysanthem 1899; Literární listy r. XVII, 1896 a XVIII, 1897; Rozhledy r. VIII, 1899; Moderní revue sv. IX, 1899.

Převzato z:

DYK, V., et al. *In memoriam Arnošta Procházky*, Moderní revue, Praha, 1925, s. 71–73.

OPELÍK, J. a kol. *Lexikon české literatury 3/II M–Ř*. Praha : Academia, 2000, s. 1092–1093.